

**СОЁЛЫН ӨВИЙГ ХАМГААЛАХ ЭРХ ЗҮЙН ОРЧИН, ҮНЭЛГЭЭНИЙ
АРГАЧЛАЛЫН ТАЛААРХ ГАДААДЫН ЗАРИМ ОРНЫ ТУРШЛАГА**
(Харьцуулсан судалгаа)

*Р.Хатанбаатар, Д.Живгаагүнсэл,
Ө.Мөнхтунгалаг, Д.Халиун*

АГУУЛГА

Удиртгал

Соёлын өвийн хамгааллын эрх зүйн орчин, үнэлгээний аргачлалын талаарх гадаадын зарим орны туршлага

1. Австрали улс
2. Швейцарын холбооны улс
3. Япон улс
4. Бүгд Найрамдах Литва улс

Ашигласан материал

УДИРТГАЛ

Судалгааны зорилго

Соёлын өвийн хамгааллын талаарх бусад орнуудын эрх зүйн зохицуулалт, соёлын биет болон биет бус өвд үнэлгээ тогтоодог эсэх, хэрэв тогтоодог бол ямар аргачлал, зохицуулалтаар энэ асуудлыг шийдвэрлэдэг талаарх гадаадын зарим орны туршлагыг судлахад оршино.

Судалгааны хураангуй

Судалгаанд Австрали, Швейцар, Япон, Литва зэрэг орнуудын соёлын өвийн хамгааллын харилцаа, үйл ажиллагааг зохицуулсан эрх зүйн баримт бичгүүдийн талаар дэлгэрэнгүй мэдээлэл бэлтгэв. Судалгааны сэдвийн хүрээнд соёлын өвийн үнэлгээний асуудлуудыг зохицуулсан заалт буй эсэхийг судалж үзэхэд уг харилцааг шууд зохицуулсан заалт Литва улсад, Австрали, Япон, Швейцар орнуудад хуулиар зохицуулаагүй боловч холбогдох эрх зүйн актууд болон олон улсын хөрөнгийн үнэлгээний аргачлалыг ашиглаж тодорхойлдог байна.

Тухайлбал, Австрали, Швейцар зэрэг улсуудад тухайн соёлын дурсгалын юу нь чухам үнэ цэнэтэй, хэнд чухал ач холбогдолтой гэдгийг тодорхойлж, түүний үнэ цэнийг хэд хэдэн шалгуураар шалгана. Шинжлэх ухааны үнэ цэнэ нь түүнд тавигдах нэг шалгуур бөгөөд үүнийг ихэвчлэн нутгийн иргэдийн хувьд тухайн дурсгал нь ямар үнэ цэнэ, ач холбогдолтой гэдгээр харьцуулдаг. Буррагийн дүрмээр үнэ цэнийг олж тогтооход гоо зүй, түүхэн, шинжлэх ухааны, нийгмийн болон оюун санааны гэсэн таван шалгуураар тогтоодог байна.⁸⁴ **Соёлын өвийн ач холбогдлын үнэлгээ**г Хөшөө дурсгал ба дурсгалт газрыг хамгаалах Олон улсын зөвлөлийн дүрэм (Буррагийн дүрэм)-ийг баримтлан тогтоож, мужийн хууль тогтоомжуудад бас тусгасан байдаг.

Харин Австралид **соёлын өвийн үнэлгээ буюу зах зээлийн үнэ цэнийг тогтоох аргачлал** соёлын биет өвийн хөрөнгийн үнэ цэнийг тогтоохдоо Австралийн нягтлан бодох бүртгэлийн стандартын зөвлөл (*Australian Accounting Standards Board* цаашид *AASB* гэх)-өөс тогтоосон хөрөнгийн бодит үнэ цэнийг тооцоолох (*AASB 13 Fair Value Measurement*) стандартаар тогтоодог байна.

⁸⁴Australia.icomos.org/publications/charters/ The Burra Charter.

Япон улсад Соёлын өвийг хамгаалах хуулиар соёлын өвийн үнэ цэнийн төрөл зүйлийг тодорхойлохдоо мэргэжилтнүүд **нийгэм соёлын үнэ цэнэд** түүхэн, соёлын бэлгэдлийн, нийгмийн, шашны, гоо зүйн үнэ цэнээр тогтоодог бол эдийн засгийн үнэ цэнэ нь дээр дурдсан нийгэм соёлын бүх үнэ цэнэтэй давхцаж байдаг боловч эдийн засгийн шинжилгээний дүнд хэмжигддэг тул бусдаасаа нэлээд ялгаатай байдаг байна.

Литва улсад Соёлын өв ((үл хөдлөх дурсгалын хувьд)-ийг төрийн мэдэлд шилжүүлэх тухай асуудлыг Иргэний хууль, Газрын тухай хууль болон бусад хуулиар зохицуулсан байна. Соёлын өвийн эзэмшигч нь **Хөрөнгө болон бизнесийн үнэлгээний зарчмын тухай хуульд** заасан зах зээлийн үнэ ханштай тэнцэхүйц нөхөн төлбөр авах эсхүл хэлэлцэн тохиролцогч талуудын зөвшилцсөний дагуу өөр эд зүйл оронд нь шилжүүлэн авах боломжтой байдаг байна.

СОЁЛЫН ӨВИЙН ХАМГААЛЛЫН ЭРХ ЗҮЙН ОРЧИН, ҮНЭЛГЭЭНИЙ АРГАЧЛАЛЫН ТАЛААРХ ГАДААДЫН ЗАРИМ ОРНЫ ТУРШЛАГА

1. АВСТРАЛИ УЛС⁸⁵

Австралийн соёлын өвийг⁸⁶ хамгаалах асуудлыг улс, муж улс, нутаг дэвсгэр, орон нутгийн засаг захиргаа хэрэгжүүлэх ба Байгаль орчны департамент болон Ерөнхий Прокурорын департаментын дэргэдэх Соёл, урлагийн алба хариуцна.

Австралийн соёлын өвийг бүртгэлийн хэлбэрээр нь:

- Дэлхийн өв;
- Уугуул иргэдийн өв;
- Хамтын Нөхөрлөлийн өв гэж ангилна.

Австралийн хувьд *дэлхийн өвд* бүртгэгдсэн 41 объект байх бөгөөд улс орны түүх, байгаль орчны онцлогоос хамаарч дийлэнх нь байгалийн өвд хамаарна. Үүнээс 3 нь соёлын өв буюу Сиднейн дуурийн театр, Мельбурн хотноо байрлах Хатан хааны үзэсгэлэнгийн барилга болон Карлтон цэцэрлэг юм.

Австралийн үндэсний өв нь Австралийн байгаль орчин, түүх болон уугуул иргэдийн хувьд чухал ач холбогдол бүхий газар нутгийг хэлнэ. Энэхүү ангилалд тус улсын иргэд соёлын өвд хамаарах объектыг нэр дэвшүүлэх эрх эдлэх бөгөөд Үндэсний Соёлын өвийн зөвлөл нь үнэлгээ хийн, түүнийхээ үндсэн дээр зөвлөмж боловсруулан өвийн асуудал хариуцсан сайдад танилцуулна. Хариуцсан сайд нь үндэсний өвд бүртгэх эсэх эцсийн шийдвэрийг объект тус бүрээр шийдвэр гаргадаг байна.

Соёлын өвийг хадгалан хамгаалах асуудлын нэгэн томоохон хэсгийг *уугуул иргэдийн соёлын өв* бүрдүүлдэг байна. Сүүлийн үеийн археологийн олдворуудаас үзвэл Австралийн уугуул болон Торрес хоолойн арлынхны уугуул иргэд нь тус газар нутагт 60 мянга орчим жилийн тэртээгээс нутаглаж ирсэн байна. Эдгээр уугуул иргэд, тодорхой бүлэг, омгуудын шүтэж, тахиж ирсэн ариун дагшин газрууд, эрт дээр үеэс уламжлагдан ирсэн зан үйлийн болон бусад ач холбогдол бүхий газар нутаг, хэл зэрэг нь биет болон биет бус соёлын өвд багтдаг байна.

1984 онд Австралийн Хамтын Нөхөрлөлийн Парламент уугуул иргэдийн хувьд чухал ач холбогдол бүхий газар нутаг болон эд зүйлсийг хадгалж, хамгаалах зорилгоор *Уугуул иргэд болон Торрес хоолойн арлынхны уугуул иргэдийн соёлын өвийг хамгаалах тухай*

⁸⁵http://www.pc.gov.au/_data/assets/pdf_file/0008/92375/06-chapter4.pdf

⁸⁶<http://www.worldcp.org/australia.php?aid=1#>

хуулийг, мөн муж улсын хэмжээнд 3 буюу Шинэ Өмнөд Уэльс, Квинсленд болон Викториа муж нь уугуул иргэдийн өвийг хамгаалах тухай хууль, эрх зүйн баримт бичиг тус тус баталсан байна.

Хууль, эрх зүйн орчин

Австралийн Байгалийн болон соёлын өвийн тухай голлох хууль тогтоомж нь 1999 оны *Байгаль орчны хамгаалал болон биологийн төрөл зүйлийг хамгаалах тухай хууль (Environment Protection and Biodiversity Conservation Act 1999)* юм. Үүнээс гадна Австралийн байгаль, түүх, соёлын өвтэй холбоотой зарим хуулиуд нь:

- Түүхэн ач холбогдол бүхий сүйрсэн усан онгоцны тухай хууль 1976;
- Уугуул иргэдийн болон Торрес хоолойн арлынхны уугуул иргэдийн соёлын өвийг хамгаалах тухай хууль 1984;
- Соёлын хөдлөх дурсгалыг хамгаалах тухай хууль 1986;
- Австралийн соёлын өвийн зөвлөлийн тухай хууль 2003 зэрэг эрх зүйн баримт бичгүүдийг баталсан байна.

2003 онд Австралийн соёлын өвийн зөвлөлийн тухай хуулиар соёлын өвийн комиссыг Австралийн соёлын өвийн зөвлөл болгон өөрчилсөн байна. Энэхүү зөвлөлийн гол үүрэг нь: Үндэсний болон Хамтын нөхөрлөлийн өвийн жагсаалтад бүртгэхээр нэр дэвшүүлсэн дурсгалт газрын үнэлгээ хийх, Сайдад соёлын өвд хамаарах тусгай асуудлаар зөвлөгөө өгөх, соёлын өвийг тодорхойлох болон хадгалж хамгаалах үйл ажиллагааг хөгжүүлэх чиг үүрэгтэй юм.

Австралийн өвийг хадгалж, хамгаалах асуудлыг улс, муж улс, нутаг дэвсгэр болон орон нутаг гэсэн гурван хүрээнд авч үзнэ. Соёлын өвийг тодорхойлох шалгуур нь дээрх шатлал тус бүрд агуулгын хувьд ойролцоо байх ба өвийн үнэлгээний шалгуур *Cultural heritage assessment criteria* нь хоорондоо ялгаа багатай байдаг байна.

Дээрх үнэлгээг **соёлын өвийн ач холбогдлын үнэлгээ** гэж тодотгож болох ба Соёлын ач холбогдолтой газрыг хамгаалах тухай Австралийн Хөшөө дурсгал ба дурсгалт газрыг хамгаалах Олон улсын зөвлөлийн дүрэм /Буррагийн дүрэм⁸⁷ -ээс үүдэлтэй ба 1975 онд Австралийн соёлын өвийн хорооны тухай хуульд заасан нь цаашлаад муж улс, нутаг дэвсгэрийн соёлын өвийн тухай хуулиудад тусгагдсан байна.

Австрали, муж улс болон нутаг дэвсгэрийн соёлын өвийн тухай хуулиудад *соёлын дурсгалт газарт тавигдах үнэлгээний ерөнхий шалгуур нь дараах заалтуудыг тусгасан байна. Үүнд:*

- Тухайн газар нь тухайн газар нутгийн байгаль, соёлын түүхэн чухал ач холбогдлыг илэрхийлсэн байдал;
- Тухайн газар нь байгаль, соёлын түүхэнд өвөрмөц, ховор эсхүл сүйрлийн ирмэгт байгаа байдал;
- Тухайн газар нь байгаль, соёлын үүсэл, хөгжил, түүхийг ойлгоход тус дэм болохуйц мэдээлэл агуулсан байдал;
- Соёлын өвийн чухал, ач холбогдолтой байх байдал;
- Тухайн газар нь хэсэг бүлэг хүмүүс эсхүл нийгмийн хувьд соёл эсхүл шашны хувьд чухал ач холбогдолтой байдал зэрэг шалгуурууд ордог байна.

Австралийн зарим муж улсын соёлын өвийг хамгаалах тухай голлох хууль тогтоомж, тэдгээрийн зорилт болон соёлын өвийн асуудал хариуцсан байгууллагын дэргэдэх зөвлөлийн чиг үүргийг харьцуулан харуулбал: (*Хүснэгт 1,2-оос үзнэ үү.*)

⁸⁷(1979 Australia ICOMOS Charter for the Conservation of Places of Cultural Significance Australia ICOMOS).

Хүснэгт 1. Австралийн зарим муж улсын соёлын өвийг хамгаалах тухай голлох хууль тогтоомж, тэдгээрийн зорилт болон соёлын өвийн асуудал хариуцсан байгууллагын дэргэдэх зөвлөлийн чиг үүрэг

<i>Муж улс, эрх зүйн зохицуулалтын нэр</i>	<i>Хуулийн зорилт</i>	<i>Зөвлөлийн чиг үүрэг</i>
Шинэ Өмнөд Уэльс Мужийн байгалийн өвийг хамгаалах тухай хууль	s.3 Зорилт Энэхүү хуулийн зорилт нь: 1. Мужийн өвийн тухай ойлголтыг сайжруулах 2. Мужийн өвийг хамгаалах 3. Мужийн өвийн ач холбогдол бүхий дурсгалыг тодорхойлох, бүртгэх 4. Мужийн ач холбогдол бүхий өвийн түр хугацаат хамгаалал 5. Шинэ Өмнөд Уэльс мужийн өвийн Зөвлөлийг байгуулах ба мужийн өвтэй холбоотой эрх мэдлийг хэлэлцэн тохирох 6. Мужийн ач холбогдол бүхий өв эзэмшигчдэд соёлын өвийг хамгаалахад нь дэмжлэг үзүүлэх	s.21 Зөвлөлийн эрх үүрэг нь: а. Энэхүү хууль эсхүл тогтоомжийн дагуу Сайдад олгох эсхүл ногдуулсан аливаа эрх мэдэл, чиг үүргийг хэрэгжүүлэхэд нь зөвлөгөө өгөх б. Сайдад дараах арга хэмжээ авахад нь зөвлөгөө өгөх. Үүнд, байгалийн өвийг: - хамгаалах - нээлттэй, хүртээмжтэй болгох - холбоотой мэдээлэл хэвлэн гаргах в. б хэсэгт заасан асуудлаар судалгаа, дүн шинжилгээ болон асуулга явуулах г. Мужийн болон орон нутгийн ач холбогдол бүхий өвийн сан /Мужийн өвийн бүртгэл гэх/ байгуулах д. Мужийн байгалийн өвийн талаар иргэдэд зориулсан сургалт явуулах е. Энэхүү хууль, бусад хууль тогтоомжид заасан эрх, үүргийг хэрэгжүүлэх
Виктория Өвийн тухай хууль	s.3 Зорилгууд Энэхүү хуулийн гол зорилго нь: 1. Соёлын өвийн ач холбогдол бүхий газар нутаг болон дурсгалт эд зүйлсийг хадгалж хамгаалах болон бүртгэл хөтлөх 2. Өвийн Зөвлөл байгуулах 3. Виктория мужийн өвийн бүртгэлийг байгуулах	s.8 Өвийн зөвлөлийн эрх үүрэг нь: а. Сайдад соёлын өвийн нөөцийн болон соёлын өвийг хамгаалахын тулд авах арга хэмжээний талаар зөвлөгөө өгөх б. Иргэдийн Виктория мужийн соёлын өвийн тухай ойлголтыг сайжруулах, сурталчлах ба сургалт, семинар зохион байгуулах в. Газар болон эд зүйлсийг Соёлын өвийн жагсаалтад оруулах эсэхийг тодорхойлсон соёлын өвийн ач холбогдлын үнэлгээний шалгуурыг тогтоох, шалгах болон нийтлэх ажлыг зохион байгуулах г. Газар болон эд зүйлсийг Соёлын өвийн жагсаалтад нэмж оруулах д. Газар болон эд зүйлсийг Соёлын өвийн жагсаалтаас хасах, өөрчлөлт оруулах ё. Засгийн газрын хэлтэс, агентлаг болон хотын захиргаанд соёлын өвийн ач холбогдол бүхий дурсгал болон дурсгалт газрыг хадгалж хамгаалахтай холбоотой асуудлаар зөвлөгөө өгөх з. Виктория мужийн соёлын өвийг хадгалж хамгаалах, эсхүл тайлбарлаж таниулах зэрэг асуудлаар холбогдох бусад байгууллагуудтай холбоо тогтоох, тэдгээрийн хамтын ажиллагааг уялдуулан зохицуулах и. Виктория мужийн соёлын өвийг тодорхойлох, хамгаалах болон тайлбарлахтай холбоотой асуудлаар судалгааны хөтөлбөр санаачлах, зохион байгуулах й. Сайдад жил бүр: - хуульд заасан ажил үүрэг - Виктория мужийн соёлын өв - хуулийн хэрэгжилт зэрэг асуудлаар тайлагнана к. Сайдад жил бүр ирэх жил хийгдэх ажил болон үйл ажиллагааны төлөвлөгөө гаргаж танилцуулна

Квинсленд Квинслендийн соёлын өвийг хамгаалалтыг хангах тухай хууль	s.2 Энэ хуулийн зорилт 1. Энэ хуулийн зорилт нь нийгэм болон хойч үедээ зориулан Квинслендийн соёлын өвийг хамгаалах явдал оршино.	Зөвлөл нь дараах эрх үүрэгтэй байна: а. Сайдад Квинслендийн соёлын өвийг хамгаалахад шаардагдах арга хэмжээ зэрэг соёлын өвтэй холбоотой асуудлаар стратегийн зөвлөгөө өгөх б. Иргэдэд Квинслендийн соёлын өвийн талаар сонирхуулах үүднээс холбогдох мэдээлэл түгээх болон бусад ажлуудыг зохион байгуулах
---	--	---

Хүснэгт 2. Муж улсын өвийн тухай хуулийн харьцуулалт, үнэлгээний шалгуур тогтоох

Муж улс	Муж улсын ач холбогдлын тухай шалгуур орсон эсэх	Хуулийн заалтад шалгуурын тухай орсон эсэх	Шалгуур тогтоох байгууллага	Шалгуур тогтоох процедур
Шинэ Өмнөд Уэльс	Тийм s.4A	Үгүй	Өвийн зөвлөл	Өвийн зөвлөл нь Сайдад зөвлөгөө өгнө
Квинсленд	Тодорхой бус	Тийм - s.35	Хуульд заасан	Байхгүй
Өмнөд Австрали	Тодорхой бус	Тийм - s.16	Хуульд заасан	Байхгүй
Тасмани	Тодорхой бус	Тийм - s.16	Хуульд заасан	Байхгүй
Виктория	Үгүй	Үгүй	Өвийн зөвлөл s.8(1) с	Тодорхой бус, Өвийн зөвлөл шийдвэрлэнэ
Баруун Австрали	Тодорхой бус	Тийм - s.47	Амьдрал дээр: Зөвлөл үнэлгээний шалгуурыг ашиглах боловч өвийн тухай хуульд тодорхой заалт ороогүй.	Байхгүй

Соёлын хөдлөх дурсгалын хувьд

1986 оны Соёлын хөдлөх дурсгалыг хамгаалах тухай хуулийн 25 дугаар хэсэг, 1997 оны Санхүүгийн удирдлага болон хариуцан тайлагнах тухай хуулийн 21 дүгээр хэсэгт заасныг тус тус үндэслэн Ерөнхий Прокурорын Департаментын дэргэдэх Соёл, урлагийн албаны харьяа Үндэсний соёлын өвийн сан (*The National Cultural Heritage Account*)-г байгуулсан байна.

Тус байгууллагын үйл ажиллагааны үндсэн зорилго нь соёлын байгууллагуудад үндэсний чухал ач холбогдол бүхий дурсгалт эд зүйлсийг эх оронд нь хадгалж, хамгаалах олон нийтэд хүртээмжтэй болгоход зориулагдсан тодорхой хэмжээний санхүүгийн дэмжлэг үзүүлнэ. Сан нь хүсэлт гаргасан улсын, орон нутгийн болон төрийн бус статустай музей, уран зургийн галерей, номын сан, архив, түүхийн ач холбогдол бүхий барилга байгууламж зэрэг соёлын төрөлжсөн байгууллагуудад жил бүр нийт 500 мянган долларын санхүүжилтийг үзүүлдэг байна. Сангаас олгох дэмжлэг нь дурсгалт эд зүйлийн зах зээлийн бодит үнийн зөвхөн тодорхой хэсгийг санхүүжүүлнэ.

Сан нь дурсгалт эд зүйлийг нээлттэй дуудлага худалдаагаар худалдаалсан сүүлийн үеийн ханш болон эсхүл хүсэлт гаргагчийн эд зүйлийг худалдан авах ханш зэргийг тооцон эд зүйлийн **зах зээлийн бодит үнэ** (*fair market value*)-ийг тогтоодог байна. Сангийн соёлын эд зүйлсийн хэлтэс шаардлагатай гэж үзвэл хүсэлт гаргагчаас Хамтын нөхөрлөлийн хөтөлбөр (*Cultural Gifts Program*)-өөс хүлээн зөвшөөрөгдсөн мэргэжлийн экспертүүдийн хоёроос доошгүй үнэлгээ авахыг шаардах эрхтэй.

Соёлын өвийн үнэлгээ буюу зах зээлийн үнэ цэнийг тогтоох аргачлал

Австрали, Шинэ Зеланд улс нь 1990-ээд оны дунд үеэс эхлэн төрөөс соёлын өвийн талаар хэрэгжүүлж буй бодлого, арга хэмжээг илүү оновчтой болгох, төрийн байгууллагуудын хариуцлагыг өндөржүүлэх зорилгоор соёлын биет өв хөрөнгийг санхүүгийн тайланд тусгаж байхаар тогтоосон байна.

Засаг захиргааны нэгжүүд буюу муж улс, нутаг дэвсгэрүүд нь өөрийн эзэмшилд байгаа хөрөнгө, соёлын биет өв хөрөнгийг санхүүгийн тайланд тусгахтай холбоотойгоор арга зүйн зөвлөмж боловсруулах бөгөөд Квинсленд муж улсын Худалдаа, сангийн яамнаас боловсруулсан Квинслендийн улсын салбарын биет хөрөнгийн үнэлгээний тухай баримтлах бодлогыг судалж үзэхэд Квинсленд муж улсын хувьд соёлын өвийн үнэлгээ буюу **соёлын өвийн зах зээлийн үнэ цэнийг тогтоох асуудлаар** Улсын салбарын биет хөрөнгийн талаар баримтлах бодлогын баримт бичиг (*Non-current Asset Policies for Queensland Public Sector*)-т хөрөнгийн үнэ цэнийг тогтоохдоо Австралийн нягтлан бодох бүртгэлийн стандартын зөвлөл (*Australian Accounting Standards Board* цаашид *AASB* гэх)-өөс тогтоосон хөрөнгийн бодит үнэ цэнийг тооцоолох /*AASB 13 Fair Value Measurement*/ стандартаар тогтоодог байна.

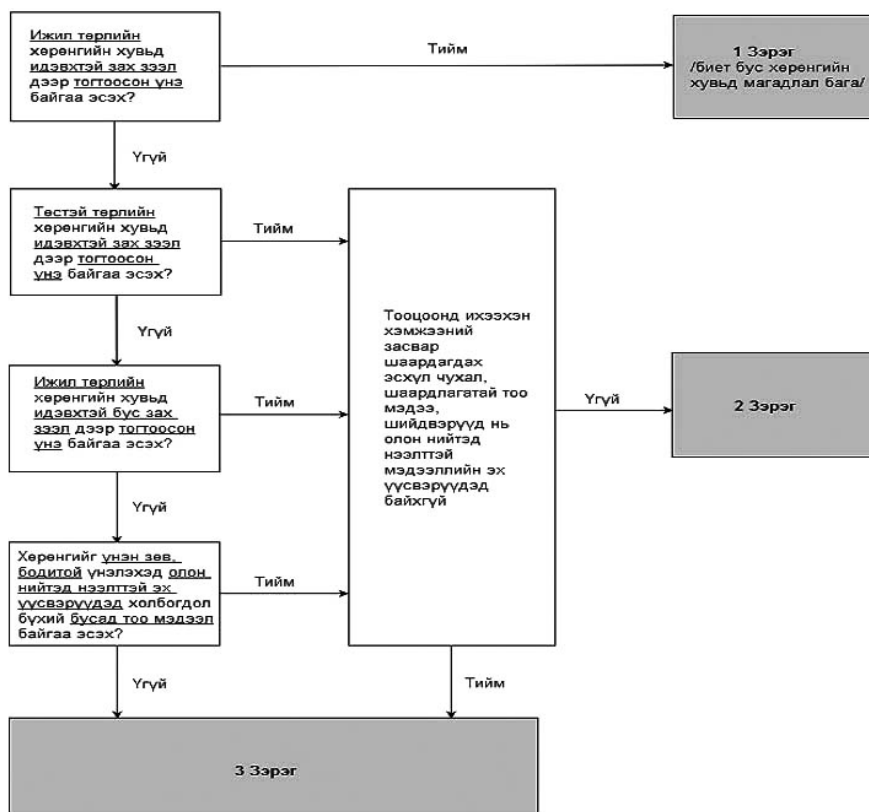
Квинсленд мужид төрийн бүх байгууллага, агентлагууд өөрийн эзэмшлийн газар, барилга байгууламж, дэд бүтэц, соёлын өв хөрөнгө, томоохон хэмжээний үйлдвэр, тоног төхөөрөмжийн *бодит үнэ цэнийг* бүртгэдэг.

Соёлын болон өвийн чухал ач холбогдол бүхий “үнэ цэнэ”-тэй хөрөнгийг эзэмших буюу ашиглаж, хадгалж хамгаална. Иймд тус хөрөнгийн өвийн шинж чанар болон ашиглалтын үнэ цэнэ хоёрыг хооронд ялгах хэрэгтэй байдаг байна. Хөрөнгө нь өвийн бүртгэлд бүртгэгдээгүй ч өвийн шинж чанарыг агуулаагүй гэж ойлгож болохгүй юм.

Соёлын өвийн хөрөнгийн үнэлгээ нь биет хөрөнгийн үнэлгээнээс зарчмын хувьд ялгаагүй байна. Соёлын өвийн хөрөнгийн үнэ цэнийг найдвартай тогтоох боломжгүй нөхцөлд санхүүгийн байдлын тайланд оруулахгүйгээр тухайн хөрөнгийн үнэлгээг хийх боломжгүй шалтгаан, хөрөнгийн үндсэн шинж, байдал, ашиглалт, жилийн засвар үйлчилгээ, хадгалж хамгаалах зардал зэрэг мэдээллийг санхүүгийн тайланд тусгадаг байна. Австралид соёлын өвийн хөрөнгийн бодит үнэ цэнийн зэрэглэлийг Санхүүгийн тайлагналын олон улсын стандартаар тогтоосон Бодит үнэ үнэ цэнийн тооцоолол IFRS 13 (International Financial Reporting Standards IFRS 13-Fair Value Measurement)-ын дагуу тогтооно. (Бүдүүвч 1-ээс үзнэ үү.)

Хөрөнгийн үнэлгээг тооцоходоо, хэрэглэх үнэлгээний аргачлал /хүснэгт 3/-аас үл хамааран, бодит үнэ цэнийг тооцоход ашиглах тоо мэдээ, мэдээллийг AASB 13-т заасан бодит үнэ цэнийн 3 зэрэглэлд хуваана. 1 дүгээр зэрэгт багтсан хөрөнгийн үнэлгээг шууд тогтоох боломжтой, 2 дугаар зэрэгт багтсан хөрөнгийн холбогдох тоо мэдээ, мэдээлэл нь хөрөнгийн үнэлгээг шууд тогтооход хүрэлцэхгүй, нэмэлт мэдээлэл, дүн шинжилгээ шаардагдахыг, 3 дугаар зэрэгт бэлэн байгаа тоо мэдээ, мэдээлэл нь хөрөнгийн үнэлгээг тогтооход ач холбогдолгүй, соёлын өв хөрөнгийн тухайд авч үзвэл зах зээлийн үнэ ханшийн талаарх мэдээлэл нь хомс эсхүл мэргэжлийн экспертийн үнэлгээ, дүн шинжилгээ шаардахыг тус тус илэрхийлнэ.

Бүдүүвч 1. Хөрөнгийн бодит үнэ цэнийн зэрэглэл тогтоох загвар

Урлагийн бүтээл, үнэт эдлэл, цуглуулга зэргийн үнэ цэнийг тогтоохдоо холбогдох ижил төрлийн эд зүйлсийн зах зээлийн мэдээлэл байгаа тохиолдолд зах зээлийн хандлагын аргыг ашиглах нь тохиромжтой байдаг байна.

Соёлын өв хөрөнгийг ихэвчлэн зардлын хандлагын аргыг ашиглан тооцдог ба тухайд эд зүйлсийн өвөрмөц шинж чанарыг харгалзан үзвэл ихэвчлэн бодит үнэ цэнийн ангиллын 3 дугаар зэрэглэлд багтах юм.

Дараах хүснэгтэд соёлын өв болон бусад хөрөнгийг төрөл зүйлээр нь ангилж үнэлгээний шатлалыг тогтоон, харьцуулсан байдлыг харуулав: (Хүснэгт 3-аас үзнэ үү.)

УИИ.МН
СУДАЛГААНЫ САН

Хүснэгт 3. Соёлын өв болон бусад хөрөнгийг төрөл зүйлээр нь ангилж, үнэлгээний шатлал, аргачлалыг тогтоосон байдал

<i>Хөрөнгийн төрөл, ангилал</i>	<i>Хөрөнгийн төрөл зүйлийн жишээ</i>	<i>Тооцоолж буй бодит үнийн зэрэг</i>	<i>Үнэлгээний хандлага/ аргачлал</i>	<i>Хөрөнгийг дахин үнэлэх аргачлал нийт болон цэвэр дүн</i>
Газар	Идэвхтэй зах зээл байгаа тохиолдолд - сул газар - газрыг ашиглах болон худалдахад хязгаарлалт тавигдаагүй	2 Зэрэг	Зах зээлийн эсхүл орлогын хандлага	Элэгдэл, хорогдлын шимтгэл тооцохгүй
Газар	Газрыг ашиглах болон худалдахад хязгаарлалт тавьсан Газар нь идэвхтэй зах зээл байхгүй бүсэд байрласан	3 Зэрэг	Зах зээлийн эсхүл орлогын хандлага	Элэгдэл, хорогдлын шимтгэл тооцохгүй
Барилга	Улсын болон хувийн барилга, байгууламж	Зэрэг 2 эсхүл 3, тоо мэдээлэл ашиглан тооцоонд оруулах засварын хэмжээнээс хамарна	Зах зээлийн эсхүл орлогын хандлага	Цэвэр дүн
Барилга	Бусад хэлбэрээр ашиглах ашиглалт нь хязгаарлагдмал барилга, байгууламж эсхүл ихээхэн хэмжээний өөрчлөлт, засвар шаардах /шорон, эмнэлэг гм./	3 Зэрэг	Зардлын хандлага	Нийт дүн
Орон сууц	Нийтийн, улсын орон орон сууц, ажилчдын орон сууц	2 Зэрэг ойролцоох бүсэд идэвхтэй зах зээл байгаа тохиолдолд	Зах зээлийн эсхүл орлогын хандлага	Цэвэр дүн
Орон сууц	Нийтийн орон сууц, ажилчдын орон сууц	3 Зэрэг ойролцоох бүсэд идэвхтэй зэх зээл байхгүй тохиолдолд	Зардлын хандлага	Нийт дүн
Дэд бүтэц	Бүх төрөл	3 Зэрэг	Зардлын хандлага	Нийт дүн
Дэд бүтэц	Цэвэр бэлэн мөнгөний орлогын урсгалыг бий болгох бүх төрөл	3 Зэрэг	Орлогын хандлага	Цэвэр дүн

Том хэмжээний үйлдвэр болон тоног төхөөрөмж	Төрөлжсөн бус	Зэрэг 2 эсхүл 3, тоо мэдээлэл ашиглан тооцоонд оруулах засварын хэмжээнээс хамарна	Зах зээлийн эсхүл орлогын хандлага	Цэвэр дүн
Том хэмжээний үйлдвэр болон тоног төхөөрөмж	Бусад зорилгоор ашиглах ашиглалт нь хязгаарлагдмал эсхүл ихээхэн хэмжээний өөрчлөлт, засвар шаардах төрөлжсөн зүйлс	3 Зэрэг	Зардлын хандлага	Нийт дүн
Соёлын өв хөрөнгө	Идэвхтэй зах зээл байхгүй эд зүйлс ба ашиглалт нь хязгаарлагдмал тохиолдолд	2 Зэрэг	Зардлын хандлага	Нийт дүн
Соёлын өв хөрөнгө	Идэвхтэй зах зээлтэй ба үйл ажиллагаанд ашиглагдахуйц эд зүйл	3 Зэрэг их хэмжээний дүн шинжилгээ шаардагдах тохиолдолд	Зах зээлийн хандлага	Цэвэр дүн
Биет бус хөрөнгө	Тухайн биет бус хөрөнгийн идэвхтэй зах зээл байгаа тохиолдолд	2 Зэрэг	Зах зээлийн хандлага	Цэвэр дүн

Урлагийн бүтээлийн үнэлгээний жишээ: Уран зургийн галерейд нэгэн нэртэй зураачийн 10 жилийн өмнө зурсан зураг хадгалагдаж байна. Зураач нь нэг жилийн өмнө нас барснаас хойш түүний бүтээлүүдийг сонирхох сонирхол нэмэгдүүлсэн ба тухайн зураачийн сүүлийн 12 сарын хугацаанд дуудлага худалдаагаар худалдсан ижил төрлийн бүтээлийн ханшийн мэдээлэл нь байгаа, дуудлага худалдаа явагдсанаас хойш хэр зэрэг хугацаа өнгөрсөн зэргийг тооцож үзвэл үнэлгээний зах зээлийн хандлагын аргыг хэрэглэх нь тохиромжтой байна.

Зургийн үнэлгээг тогтоохын тулд мэргэжлийн экспертийг ажиллуулсан ба тухайн зураачийн ижил төрлийн бүтээлүүдэд үндэслэн уран зургийн галерейд хадгалагдаж байгаа уран зургийн үнэ цэнийг тогтоосон байна. Ингэхдээ түүний сүүлийн 12 сарын хугацаанд худалдаалагдсан бүтээлүүдийн ханшийг судалж, хамгийн дээд болон доод үнээс дундаж үнийг тогтоодог байна. Экспертийн үнэлгээ шаардагдаж байгаа учраас бодит үнэ цэнийн 3-р зэрэглэлд хамруулах юм.

Соёлын өвийн үнэлгээ (үнэ цэнийг тогтоох)-ний асуудлаарх олон улсын чиг хандлагыг сонирхож үзвэл Англи Улс нь 2009 оноос эхлэн Австрали, Шинэ Зеландын соёлын биет өв хөрөнгийг санхүүгийн тайланд тусгах туршлагыг Нягтлан бодох бүртгэлийн стандартын зөвлөлөөс тогтоосон **Санхүүгийн тайлагналын стандарт 30 – Соёлын өв хөрөнгө** -ийг баталж, нэвтрүүлсэн байна. Уг баримт бичигт соёлын өв хөрөнгийн

тодорхойлолт, үнэлгээний аргачлал мөн зарим төрлийн соёлын өв хөрөнгийн үнэлгээ хийсэн загвар, жишээ зэргийг тусгасан ба дэлгэрэнгүй мэдээллийг дараах эх сурвалжаас үзэх боломжтой.⁸⁸

2. ШВЕЙЦАРЫН ХОЛБООНЫ УЛС

Швейцар улс дөрвөн албан ёсны хэлтэй бөгөөд соёлын өвийн олон төрөл зүйлийг хамгаалах, соёлын олон янз байдал бий болгох олон янзын хэл, соёл зэрэгцэн орших бодлогыг нэгдсэн улсын түвшинд идэвхтэй хөгжүүлж байгаа улс орны нэг юм.

Судалгааны сэдвийн хүрээнд соёлын өвийг хамгаалах харилцааг зохицуулсан 2009 онд баталсан **Холбооны Улсын Соёлыг дэмжих хууль** (*Federal Law on the Promotion of Culture, 2009*)⁸⁹ -иар Нэгдсэн Улсын хэмжээнд соёлын олон янз байдлыг тэгш хангах, соёлын салбарын байгууллагуудын хамтын ажиллагааг уялдуулах, олон улсад Швейцарын уран бүтээлийг сурталчлах, соёлын салбарт хөдөлмөр эрхлэгчдэд таатай нөхцөлийг бий болгох, Швейцарын Холбооны соёлын газар (Swiss Federal Office of Culture), Холбооны зөвлөлийн (Pro Helvetia)- сангийн үйл ажиллагааг, 1966 онд баталсан **Соёлын болон байгалийн өвийг хамгаалах тухай** хууль (*Federal Act on the Protection of Nature and Cultural Heritage, 1966*)-аар түүхэн дурсгалт газар, улс орны байгалийн болон соёлын дурсгалт газрууд, уугуул нутгийн ургамал, амьтны аймгийг хамгаалах тэдгээрийн биологийн олон янз байдал эрэн сурвалжлах, бүртгэх, судалж шинжлэх, зэрэглэл тогтоох, хадгалж, хамгаалах, сурталчлах, сэргээн засварлах, өвлүүлэн уламжлуулах, өмчлөх, эзэмших, ашиглах, муж улсуудыг эрх үүрэгтэй холбогдсон харилцааг, **Соёлын өвийг дамжуулах тухай 2003**, (*Federal Act on the International Transfer of Cultural Property, 2003*) хуулиар Швейцар уруу соёлын эд импортлох, түүний дамжин өнгөрүүлэх, өөрийн эх оронд нь буцаах, экспортлох, соёлын өвийн хууль бус импортыг урьдчилан сэргийлэх харилцааг, **Зэвсэгт мөргөлдөөний үед соёлын өвийг хамгаалах тухай (Federal Law of 6 October 1966 on the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict)**⁹⁰ 1954 оны Гаагийн конвенцод нэгдэн орсны дагуу Зэвсэгт мөргөлдөөний үед соёлын үнэт зүйлсийг хамгаалах төлөвлөлт, зохион байгуулалт, хамтран хэрэгжүүлэх байгууллагуудын эрх үүргийг эрх зүйн баримт бичгийн хүрээнд судаллаа.

Швейцарын холбооны улсын дотоод хэргийн яамны харьяа Холбооны соёлын газар (*Swiss Federal Office of Culture*), Гадаад хэргийн яамны харьяа Соёлын гадаад бодлогын төв (*Cultural Foreign Policy center*), Холбооны зөвлөлийн (Pro Helvetia)- сан соёлын өвийг хамгаалах бодлого хэрэгжүүлэх чиг үүрэгтэй.

Соёлын болон байгалийн өвийг хамгаалах тухай хуулиар Соёлын өв нь соёлын болон байгалийн өв гэсэн 2 төрөлтэй. Соёлын болон байгалийн өвийн салбарт музей, археологийн болоод түүхэн дурсгалт газар нутаг (*үүнд археологийн малталт хийсэн газар, барилгууд багтана*) соёлын өвөрмөц тогтоц бүхий газрууд болон байгалийн өв орно. Соёлын өвд бэлгэ тэмдэг, түүх, уран сайхан, гоо зүй, удамшил, антропологи, шинжлэх ухаан, нийгмийн чухал ач холбогдол бүхий янз бүрийн үнэ цэнэтэй түүхэн дурсгалт зүйлс, хөшөө дурсгал, бүлэг барилга байгууламж, газар орнууд багтдаг байна.

Байгалийн өв нь геологи, физик газар зүйн тогтоц, хүрээлэн буй орчныг хамрах бөгөөд шинжлэх ухаан, байгалийн гоо зүйн талаас авч үзэхэд үнэ цэнэтэй, устах аюулд өртөөд байгаа ан амьтан, ургамал байрладаг газар нутаг, байгаль орчноос бүрддэг. Мөн байгалийн парк, дархан цаазат газрууд, амьтны хүрээлэн, ус, ургамлын ай сав газрууд байгалийн өвд хамаарна.

⁸⁸Financial Reporting Standard 30 'Heritage Assets' [https://www.frc.org.uk/getattachment/11989f89-363e-474e-abab-d54917239e28/FRS-30-Heritage-Assets-\(June-2009\).aspx](https://www.frc.org.uk/getattachment/11989f89-363e-474e-abab-d54917239e28/FRS-30-Heritage-Assets-(June-2009).aspx)

⁸⁹Switzerland http://www.culturalpolicies.net/down/switzerland_012012.pdf

⁹⁰Federal Law of 6 October 1966 on the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict/<http://www.bevoelkerungsschutz.admin.ch/internet/bs/en/home/themen/kgs/rechtsgrundlagen.html>

Соёл, байгалийн өвтэй холбоотой үйл ажиллагаа гэдэг нь түүх, гоо зүй, шинжлэх ухаан, байгаль орчин, нийгмийн ач холбогдол бүхий газар нутаг, цуглуулгын удирдлагын асуудал юм. Энэ ангилалд музей, номын сангийн хадгалалт, архивын үйл ажиллагаа мөн багтана. Музей гэдэг нь *“нийгэм түүний хөгжилд байнга үйлчилдэг, нийтэд нээлттэй, боловсрол, судалгаа, сайн сайхныг хүртэхийн тулд хүн төрөлхтний биет ба биет бус соёлын өв, тэдгээрийн байрлах газар нутгийг бүртгэн цуглуулж, хадгалан судалж, дүрслэн буюу биетээр үзүүлдэг ашгийн бус байгууллага”* гэж хуульчилжээ.

Швейцар улс биет соёлын үл хөдлөх өвийг дараах дөрвөн ангилалд ангилж хамгаалах зэрэглэлийг тогтооно. Үүнд:

- a) Олон улсын ач холбогдол бүхий соёлын өв (АА)
- b) Үндэсний ач холбогдол бүхий соёлын өв (А)
- c) Бүс нутгийн ач холбогдол бүхий соёлын өв (В)
- d) Орон нутгийн ач холбогдол (С)-ийн соёлын өв юм.

Өнөөдрийн байдлаар *“Швейцарын үндэсний соёлын болон бүс нутгийн ач холбогдол бүхий үнэт зүйлсийн тооллого” хийх журам* 2009 онд батлагдсаны дагуу холбооны засгийн газар дээрх ангилал, стандартын дагуу соёлын өвийг 10 жил тутам нэгдсэн улсын хэмжээнд бүртгэж, мэдээллийг шинэчлэх үйл ажиллагаа явуулдаг байна.

Биет өвийн хамгаалал, үнэлгээний асуудал

Өнөөдрийн байдлаар соёлын биет өвийн хамгаалал, үнэлгээг археологи, палеонтологи, түүхийн гэсэн гурван төрлийн биет өвийг хадгалж хамгаалахад Олон улсад Буррагийн дүрэм гэж нэрлэгдэх болсон аргачлалыг баримталдаг байна. Тухайн дурсгалын “эх төрх байдал”-тай холбоотойгоор гол ялгаа гарч ирдэг. Барууны орнууд тухайн үлдэгдлийг байгаа чигээр нь яг тухайн материалаар нь сэргээн засварлаж, хадгалж хамгаалахыг эрмэлздэг бол зүүний хандлага нь сэргээн босгоход чиглэдэг. Доор тодорхойлсон аргачлал нь зүүний болон барууны аргачлалыг хослуулан боловсруулагдсан юм. Үүнд:

- a) Хадгалж хамгаалах - Тухайн дурсгалыг байгаа байдлаар нь газар дээр нь сахин хамгаалж, элэгдэж муудахаас сэргийлэх;
- b) Сэргээн засварлах - Ямар нэгэн шинэ материал нэмэлгүйгээр яг тэр материалаар нь сэргээн засварлаж хуучны төрхөнд нь оруулах. Гэхдээ тухайн барилгыг барихад ашигласан материал нь олдоно гэсэн тохиолдолд сэргээн засварлах ажлыг гүйцэтгэнэ.
- c) Сэргээн босгох - Одоогийн байгаа үлдэгдэл дээрээ шинээр материал нэмэх замаар хуучин төрхөнд нь оруулах. Үүнийг тухайн дурсгалын зарим нь устаж үгүй болсон, мөн тухайн эд материалыг дахин үйлдвэрлэх боломжгүй тохиолдолд хэрэглэнэ.

Түүнчлэн тухайн дурсгал дээр шинэ зүйл нэмэхээр болбол тухайн дурсгалын үнэ цэнийг алдагдуулж, ач холбогдлыг багасгалгүйгээр хийх ёстой. Ерөнхийдөө юуны түрүүнд хадгалж хамгаалах арга хэмжээ авахыг чухалчлах бөгөөд шаардлагатай бол сэргээн засварлаж, бүр боломжгүй бол сэргээн босгох ажлыг хийнэ.

1 дүгээр үе шат: Тухайн дурсгалыг судалж, ойлголттой болох

Юуны өмнө тухайн дурсгалын талаар судалж, түүний тухай мэдээлэл олж авах хэрэгтэй. Ингэхийн тулд иж бүрэн судалгаа хийж зураг авах шаардлагатай.

Үүний зэрэгцээ тухайн газарт археологийн дурсгал байгаа, эсэхийг шалгана. Археологийн дурсгал нь тухайн дурсгалын чухал хэсэг байж болно. Тухайн дурсгал, түүний үндсэн барилгын материал болон зориулалтын тухай мэдээлэл олж авахын тулд тодорхой нэг

газар болон ижил төстэй газруудад түүхэн судалгаа хийнэ. Тухайн барилгыг барихад ашигласан материалд шинжилгээ хийх нь чухал ач холбогдолтой байдаг байна. (*Ашигласан, мод, шавар, барилгын чулуу гэх мэт.*)

2 дугаар үе шат: Үнэ цэнэ, ач холбогдлыг тодорхойлох

Тухайн дурсгалын юу нь чухам үнэ цэнэтэй, хэнд чухал ач холбогдолтой гэдгийг тодорхойлно. Түүний үнэ цэнийг хэд хэдэн шалгуураар шалгана. Шинжлэх ухааны үнэ цэнэ нь түүнд тавигдах нэг шалгуур бөгөөд үүнийг ихэвчлэн нутгийн иргэдийн хувьд тухайн дурсгал нь ямар үнэ цэнэ, ач холбогдолтой гэдгээр харьцуулдаг. Буррагийн дүрмээр үнэ цэнийг олж тогтооход *гоо зүй, түүхэн, шинжлэх ухааны, нийгмийн болон оюун санааны* гэсэн таван шалгуур тогтоосон. Тухайлбал, сэргээн босгох ажлын үед зарим үнэ цэнэ алдагдахаар бол сайтар эргэцүүлж, холбогдох бусад бүлэгтэй зөвлөлдсөний үндсэн дээр, түүнчлэн хэрэгжүүлсэн ажиллагаа нь бусад гарч болох алдагдлаас илүү үр дүнтэй тохиолдолд хүлээн зөвшөөрч болно.

Тухайн дурсгалын бүх хэсэг нь үнэ цэнэтэй байдаггүй бөгөөд зарим хэсгийг сэргээн босгосноор устаж үгүй болсон үнэ цэнийг эргэж авчрахгүй бөгөөд маш чухал үнэ цэнэтэй хэсэгт бага ч гэсэн өөрчлөлт оруулахад л их хэмжээний хохирол учруулж болзошгүй гэдгийг тэмдэглэх нь зүйтэй.

Үнэлгээний тухай ойлголт нь тухайн газар дээрх 5 шалгуурын хүрээнд үнэ цэнийг үнэлэх, үнэлгээний талаар тодорхойлолт бичих ойлгох, үнэ цэнэтэй холбогдуулан авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээг тогтоодог.

3 дугаар үе шат. Боломж, эрсдэлийг цэгнэх нь

Түүхийн дурсгалт газрын орчны хүчин зүйлийн өөрчлөлтөд өртөж болзошгүй чухал хэсгүүдэд үнэлгээ хийнэ. Нөгөө талаас түүхийн дурсгалт газрын чухалд тооцогдох хэсэгт хор хөнөөл учруулахгүйгээр үнэлгээ өгнө. Энэ үйл явцын үед түүхийн дурсгалт газарт цаашид юу хийх, ямар байлгах талаар ихэнх оролцогчид тодорхой саналтай болсон байдаг. Энэ шат ач холбогдол ихтэй бөгөөд түүхийн дурсгалт газрын зарим хэсэгт орчны хүчин зүйлсийн өөрчлөлтийг гаргахгүйн тулд нарийн нямбай ажиллаж, баримт бүртгэлийг тодорхой үйлдэх хэрэгтэй.

4 дүгээр үе шат. Хийц

Түүхийн дурсгалт газрын зарим чухал хэсгийн хадгалалтыг сайжруулж, гэмтэхээс сэргийлэх үндсэн зарчим дээр тулгуурласан байдаг. Чухалд тооцогдох бүхнийг хамгаалж, хадгалах боломжгүй бөгөөд талбайн зохицуулах ажил хохиролгүй өнгөрөх нь ховор байдаг байна. Археологийн малтлага, “археологийн бүртгэл”-ийн үед талбайгаас олдсон зүйлсийн хийцийн ажлыг дахин бүртгэдэг.

1. Эртний эдлэл, материалыг аль болох хадгалж, хамгаалах
2. Боломжтой үед эх материалтай тохирох шинэ материалыг ашиглах
3. Шинэ материал хуучнаасаа ялгарч, зохицож байх зэрэг нь түгээмэл үзэгдэл юм.

Энэ шатанд талбайн эхний судалгааны ажлыг дахин нягталж, засвар, сэргээлтийн хэмжээ, хийц, материалын хэрэглээг тодруулна.

5 дугаар үе шат. Хадгалалт, засварлалт, сэргээлтийн хэрэгжилт

Түүхийн дурсгалт газарт нөлөөлөх ажлыг гүйцэтгэх явцад уламжлалт материалаар мэргэшсэн урчуудыг ашиглах нь элбэг байдаг. Ерөнхий багийнхан нарийн мэргэшсэн

чадвартай байх нь ховор. Хадгалалт, засварлалт, сэргээлт, шинэ бүтээлүүдийн эх материал, шинэ материал, ач холбогдлыг бичгээр соёлын хувьд тохиромжтойгоор бичиж зочид, үзэгчдэд тайлбарласан байдаг.

Олон улсын хэмжээнд дагаж мөрдөгдөх цогц, цаг хугацаа шаардсан аргачлал бөгөөд жижгэвтэр, энгийн дурсгалуудад тохиромжтой биш гэж үздэг.

Биет бус өвийн хамгаалал, үнэлгээний асуудал

Соёлын биет бус өвийн салбарыг хэмжиж түүнд хамаарах болон хамаарахгүй ангиллуудыг тодорхойлохын тулд соёлыг өргөн хүрээнд авч үзэх шаардлагатай. Биет бус өв нь уран сайхан, гоо зүй, бэлгэ тэмдэг, оюун санааны үнэт зүйлстэй холбоотой. Соёлын биет бус өв нь үзэл санаа, бэлгэ тэмдэг болон амьдралын ёс заншил, хэв маягийг дамжуулдаг бөгөөд заримынх нь зохиогчийн эрх хамгаалагдсан байдаг. Соёлын өвийн салбар нь бусад салбараас огт өөр загвараар тодорхойлогддог. Энэхүү салбарын үйл ажиллагааны дийлэнх нь соёлын өвийн хадгалалт, хамгаалалттай холбоотой учир эдийн засгийн үүднээс авч үзвэл соёлын өв нь хөрөнгө юм. Хөрөнгийн үнэ цэнэ нь тэдгээрийг хэрхэн тордон хадгалж байгаагаас шалтгаалан буурч, эсвэл өсөж болно. Олон нийт тэдгээрийг хэрхэн үнэлж дүгнэж, эрхэмлэн дээдэлж байгаад үндэслэж соёлын өвийн эдийн засгийн үнэ цэнэд эдийн засгийн дүн шинжилгээ хийнэ.

Эдийн засгийн үнэт зүйл байхын сацуу соёлын өв нь нийгмийн баялаг юм. Энэ нь гоо зүй, түүх, нийгэм, оюун санаа болон боловсролын үнэ цэнийг бүрдүүлдэг.

3. ЯПОН УЛС

Японы зонхилох соёлын өвүүд нь Бурхны шашны сүмүүд, Шинто шүтээнүүд, эсвэл сурвалжит язгууртан эсвэл самурай удмынхнаас уламжлагдсан эд зүйлс байдаг ажээ. Японы феодалын ёс 1867-1968 онд Токугава шогуны засаглал унаж Мэйжи шинэчлэлийн үе хэмээн нэрлэгдсэн засгийн газар байгуулагдсанаар төгсгөл болсон. Шинто ба Буддизмыг ялган үзэх албан ёсны бодлого ба Шинтог эргүүлэн мандуулах үүднээс Буддизмыг эсэргүүцэгч нарын хөдөлгөөний улмаас дэгдсэн «Бурхны шашныг үгүй хийж, Шагжамуныг устга» хэмээн алдаршсан хэрэг явдлын үеэр маш олон тооны бурхны шашны сүм хийд ба урлагийн бүтээлүүд устгагдсан байна. 1871 онд засгийн газар хуучин ноёрхогч ангийн бэлгэдэл болсон сүмүүдийн газрыг хураан авсан ба, хуучин феодал эдийн хөрөнгийг хураасан явдал нь угтаа олон тооны түүхэн цайз ба орд өргөө сүйдэх шалтгаан болсон байна. Энэ үед бараг 18 000 сүм хаагдсан гэдэг тооцоо бий.⁹¹

Соёлын өвийн эрх зүйн орчин⁹²

Соёлын өвд асар ихээр нөлөөлсөн бас нэгэн хүчин зүйл бол асар хурдацтай хөгжсөн аж үйлдвэржилт ба баруунжих үйл явц байжээ. Үүний нөлөөгөөр бурхны шашны болон Шинто сүм хийдүүд ядуурч барилга байшин нь элэгдэн муудахын зэрэгцээ үнэт эд өлгийн зүйлс нь гадагшаа экспортлогдож эхэлсэн байна.

Энэ бүхнээс шалтгаалан их сургуулиудын санал зөвлөмжид үндэслэн 1871 онд Японы Төрийн Департаментаас эртний эд зүйлсийг хамгаалах зарлиг буюу Эртний бүтээлийг хадгалах төлөвлөгөөг гаргасан байдаг. **Үүний дараа** 1897 оны 7-р сарын 5-нд Засгийн газраас Эртний сүм ба шүтээнийг хадгалах тухай хууль **батлан гаргасан байна. Энэ нь Японы түүхэн урлаг ба архитектурыг хадгалан хамгаалах тухай хамгийн анхны системтэй хууль болжээ.** Мөн 1897 оны 12-р сарын 15-ны өдөр хоёр дахь хуулийг

⁹¹http://en.wikipedia.org/wiki/Cultural_Properties_of_Japan: Cultural Properties

⁹²the cultural property laws of japan: Social, political, and legal influences

<http://digital.law.washington.edu/dspace-law/bitstream/handle/1773.1/728/12PacRimLPolyJ315.pdf?Sequence=1->

гаргаж түүгээрээ сүм болон шүтээний газруудын эзэмшилд буй урлагийн бүтээлүүдийг «Үндэсний баялаг» хэмээн нэрлэх үндэслэлүүдийг заасан байна.

1897 оны эдгээр хуулиуд нь өнөө цагийн соёлын өвийн хамгааллын хуулийн үндэс суурь болсон байна. Тухайн цагт зөвхөн Англи, Франц, Грек ба Европын бусад дөрвөн улсад л үүнтэй адил төстэй хуультай байжээ. 1914 оноос соёлын өвийн хамгааллыг хариуцах эрх Дотоод Хэргийн Яамнаас Боловсролын Яаманд шилжсэн байдаг байна.

Үүнээс хойш 1919 онд «Түүхэн газрууд, Байгалийн үзэсгэлэнт газрууд ба байгалийн дурсгалуудыг хадгалах хууль», 1929 онд «Үндэсний баялгийг хадгалах хууль», 1933 онд «Гар урлалын чухал бүтээлүүдийг хадгалах тухай хууль», 1950 онд одоогийн **«Соёлын Өвийг Хамгаалах Хууль»**⁹³ тус тус батлагдсан байна.

Энэ хуулийн төсөл 1950 оны 5-р сарын 30-нд боловсруулагдаж, тухайн жилийнхээ 8-р сарын 29-өөс хүчин төгөлдөр болжээ. Энэ хуульд урьдын 1919, 1929, 1933 оны хуулиудыг нэгтгэж, улмаар соёлын биет бус өв, ардын соёлын өв ба газарт дарагдсан соёлын өвүүд зэргийг нэмж оруулан цар хүрээг нь тэлсэн байна. Соёлын өвийг хамгаалах хуульд 1954 онд нэмэлт өөрчлөлт хийсэн бөгөөд энэ өөрчлөлтөөр соёлын өвийн ангиллыг нэмэгдүүлсэн. Ингээд соёлын биет өв, биет бус өв, Ардын соёлын өв (урьдын биет өвийн ангиллаас салган тусгай ангилал бий болгосон), соёлын дурсгалууд (үүнд «түүхэн газар, байгалийн үзэсгэлэнт газрууд, байгалийн дурсгалууд бүгд орно) гэх болжээ. Газарт дарагдсан соёлын өвийг биет өвөөс салган бие даасан тусгай ангилал болгосон байдаг. Үүнээс гадна чухал биет бус өв ба чухал ардын биет өвийг нэрлэх системийг бий болгожээ.

Японд соёлын өвийн асуудлыг Соёлын Хэргийн Агентлаг хэмээх Японы Засгийн Газрын байгууллага эрхэлдэг. 20-р зууны сүүлч үеэс хойш Соёлын Хэргийн Агентлаг нь 1868-1930 оны хооронд баригдсан барилга байгууламжуудыг нэрлэх ажилд голчлон анхаарч сэргээн засварлах ажилд шаардлагатай түүхий эд ба багаж хэрэгслийн нийлүүлэлтийг нэмэгдүүлсэн байна. 1999 онд соёлын өвийг хамгаалах засаг захиргааны эрх мэдлийг бүс нутаг, дүүрэг ба хотын мэдэлд нь шилжүүлсэн байна.

2004 онд Соёлын цогцолбор газруудын тогтолцоог бий болгож, Ардын соёлын өвийн тодорхойлолтод ардын арга техникийг нэмэн оруулж өгсөн байна. Бүртгэгдсэн Соёлын өвийн жагсаалтад гар урлалын ба сийлбэрийн бүтээл, соёлын биет өв ба ардын биет соёлын өвийг нэмэн оруулж өгчээ. Энэ мэтчилэн хуульд цаг үеийн шаардлагаар тухай бүрд нь нэмэлт өөрчлөлтүүдийг хийж иржээ.

Одоогоор Соёлын өвийг хамгаалах тухай хууль (Law No. 214 of 1950)-д соёлын өвийн ангиллыг соёлын биет өв (урлаг болон гар урлалын зүйл ба бүтээлүүд); биет бус өв (тайз үзүүлбэрийн урлаг ба гар урлалын арга техникүүд); ардын биет ба биет бус өв; түүхэн, байгалийн үзэсгэлэнт дурсгалууд; соёлын цогцолбор газрууд ба; уламжлалт барилгууд зэргээр 6 хэсэгт хуваасан байна. Газарт дарагдсан өв ба уламжлагдан хадгалагдаж ирсэн арга техникүүдийг бас хуулиар зохицуулсан байдаг. Энэ бүх соёлын эд зүйлсийг Японы «ард түмний өв» хэмээн хадгалж иржээ.

Японы соёлын өвийг хамгаалахын тулд Соёлын Өвийг Хамгаалах хуульд «нэрлэх систем»-ийг бий болгосон байдаг ба түүнд чухал өвийн зүйлсийг сонгон оруулж Соёлын өв хэмээн нэрлэснээр тэдгээрийг өөрчлөх, засвар хийх, экспортлох зэрэгт хууль ёсоор хяналт тавих боломжийг бүрдүүлсэн. Ийнхүү албан ёсоор нэрлэж оруулахдаа улс үндэстний, бүс нутгийн, хотын гэсэн түвшинд ангилан оруулдаг байна.

⁹³www.tobunken.go.jp/~kokusen/ENGLISH/DATA/Htmlfg/.../japan01.ht - Law for the Protection of Cultural Property (Law No. 214, May 30, 1950).

2012 оны 2 дугаар сарын 1-ний байдлаар тус улсад улс үндэстний түвшний 16 мянга, бүс нутгийн түвшний 21 мянга, хотын түвшний 86 мянган соёлын өв нэрлэгдсэн байдаг. Гэхдээ нэг соёлын өвд нэгээс илүү олон соёлын эд зүйлс багтах нь бий. Энэхүү “нэрлэх систем”-ээс гадна бас “бүртгэлийн систем” гэж байх ба, түүндээ арай доод түвшний хамгаалалт болон дэмжлэгийн баталгааг өгдөг байна.

1950 оны Соёлын Өвийг Хамгаалах тухай хуулиар Соёлын өв хэмээн нэрлэгдсэн өвийн зүйлсийг дараах ангиллаар ангилсан байдаг:

Соёлын Биет Өв:

Соёлын биет өв бол түүх ба урлагийн өндөр үнэ цэнэтэй шүтээн, сүм хийд ба бусад барилгууд гэх мэт барилга байгууламж, зураг, сийлбэр гэх мэт урлагийн бүтээлүүд, гар урлалын бүтээл, уран бичлэгийн бүтээлүүд, эртний бичиг баримтууд, археологийн олдворууд, түүхэн эд зүйл гэх тэргүүтэн бусад олон зүйл соёлын бүтээлүүд юм. Соёлын биет өв хэмээн нэрлэгдсэн зүйлс нь хэрвээ тодорхой шаардлагуудыг хангаж байвал тэдгээрийг бас Японы Соёлын Чухал Өвд эсвэл онцгой үнэ цэнэтэйг нь Үндэстний Баялагт оруулан нэрлэж болно. *Эдгээрийг Японы Үндэстний Баялгийн жагсаалтаас (Lists of National Treasures of Japan) үзэж болно.*

Соёлын чухал өв ба Үндэстний баялгийн өвийн зүйлсэд ямарваа засвар өөрчлөлт хийх шаардлагатай бол заавал Засгийн газраас зөвшөөрөл авах ёстой ба, засаг захиргаанаас зөвшөөрөөгүй бол экспортлохыг хориглодог. Үндэстний баялаг нь эдгээр өвийн зүйлсийг хадгалах, сэргээн засварлах ажилд дэмжлэг үзүүлдэг байхад Соёлын Хэргийн Комиссар нь захиргаа, сэргээн засварлалт, нийтэд дэлгэн үзүүлэх ба бусад үйл ажиллагаанд арга зүйн тусламж үзүүлдэг. Соёлын өвийг хадгалах асуудлыг өвийг эзэмшигч хариуцах бөгөөд хадгалахад шаардагдах зардалд улсаас дэмжлэг үзүүлдэг. Олон өвийн зүйлс мод, модны холтос гэх зэрэг бусад галд өртөмтгий материалаар хийгдсэн байдаг тул тэдгээр нь галын аюулд өртөх магадлал маш өндөртэй. Тиймээс өвийн эзэмшигчдэд гал түймэр болон бусад гамшгаас сэргийлэх хэрэгслүүдийг олгодог байна.

2012 оны 2-р сарын 1-ний байдлаар, Японд 12,816 Соёлын Чухал Өв (Үндэстний Баялагт бүртгэлтэй 1,082 өвийг оролцуулан) байсан ба, тэдгээрийн бараг тавны нэг нь барилга байгууламжууд байдаг юм. Тухайлбал, 1,974 (198) уран зураг; 2,654 (126) сийлбэр; 2,428 (252) гар урлалын бүтээл; 1,882 (223) уран бичлэгийн бүтээл; 739 (60) эртний бичиг баримт; 586 (44) археологийн материал; 167 (3) түүхийн материал; ба 2,386 (216) байгууламж нэрлэгдсэн байна. Мөн цаашлаад бүс нутгийн түвшний 12,251, хотын түвшний 49,793 өв нэрлэгдсэн байдаг.

Биет бус Соёлын Өв:

Биет бус соёлын өв бол түүх, урлагийн асар өндөр үнэ цэнэ бүхий жүжиг драм, хөгжим ба гар урлалын арга техникууд гэх тэргүүтэн соёлын бүтээлүүд юм.

Чухал ач холбогдол бүхий өвийн зүйлсийг «Чухал биет бус Соёлын өв» хэмээн нэрлэнэ. Чухаг шаардлагатай арга техник бүхий хүмүүсийг бас тэр арга ухааныг нь уламжлуулахад урамшуулах үүднээс албан ёсоор хүлээн зөвшөөрч батламжилдаг. Ийнхүү батламжлах гурван хэлбэр бий:

1. хувь хүнийг батламжлах - Үндэстний амьд баялагт нэрлэгдсэн хувь хүмүүст эдгээр өв баялгийг хамгаалахад туслах зорилгоор жилд 2 сая иений тусгай тэтгэлэг олгодог.

2. хамт олноор нь батламжлах - Засгийн газраас биет бус соёлын өвийг эзэмшигч өөрийн залгамжлагч шавиа сургах үед эсвэл албан ёсоор батламжлагдсан бүлгэм нийтэд тоглолт хийхэд гарсан зардал мөнгөний зарим хэсгийг хандивладаг.
3. бүлгэмээр нь батламжлах - Дээрхтэй адил дэмжлэг үзүүлдэг.

Эдгээр соёлын биет бус өвийн тухай хүн ардад ойлголт өгч, ингэснээрээ хойч үедээ уламжлуулах ажлыг дэмжих үүднээс үзэсгэлэн, үзүүлбэрүүдийг нь зохион байгуулж өгдөг. Японы Урлагийн Консулаар дамжуулан Засгийн газар нь хойч үеийнхэнд боловсрол олгох сургалт зэрэг олон талын үйл ажиллагааг зохион байгуулдаг байна.

2012 оны 2-р сарын 1-ний байдлаар 115 чухал биет бус соёлын өв, бүс нутгийн түвшний 167 ба хотын түвшний 522 биет бус соёлын өвүүд нэрлэгдсэн байна.

Ардын Соёлын өв:

Ардын соёлын өв бол идээ ундаа, хувцас, ажил алба, шашны зан үйл, ардын урлагийн тоглолт зэрэгтэй холбоотой зан заншил, ёс уламжлал, эдгээр ардын соёлын өвүүдийг бүтээхэд хэрэглэдэг арга техникүүд гэхчлэн Япончуудын өдөр тутмын амьдрал дахь уламжлалт ёсны үүрэг ба нөлөөг ойлгоход салгахын аргагүй нягт холбоотой зүйлс юм.

Ардын соёлын өвийг биет ба биет бус хэмээн ангилж болно. Ардын биет бус соёлын өв нь идээ ундаа, хувцас хэрэглэл, гэр байшин, ажил мэргэжил, шашин, жил тутмын тэмдэглэлт өдрийн үйл ажиллагаа, ардын урлагийн тоглолт зэрэгтэй уялдаатай ёс заншил ба хэв маяг, эдгээртэй холбоотой арга техникүүд юм. Ардын биет бус соёлын өвийн хамтаар хэрэглэдэг хувцас, хэрэглэл, багаж, байшин ба бусад эд өлгийн зүйлсийг Ардын биет соёлын өв хэмээн ангилдаг.

Засгийн газрын төсвөөс Ардын чухал биет соёлын өвийг сэргээн засварлах, захиргаагаар хангах, хадгалах, хэрэглэх, гамшгаас урьдчилан сэргийлэх гэх зэрэг төслүүдийг санхүүжүүлдэг. Зарим нэг маш чухал биет бус ардын соёлын өвийн тухайд өв залгамжлагчаа сургаж бэлтгэх зэрэг төслүүдийг орон нутгийн захиргаа болон бусад албадаас санхүүжүүлэх тал дээр улсын төсвөөс тусалдаг.

2012 оны 2-р сарын 1-ний байдлаар, 211 чухал биет ба 272 чухал биет бус ардын соёлын өв нэрлэгдсэн байна.

Соёлын дурсгалууд:

Соёлын дурсгалд эртний бунхан, орд өргөө, цайз бэхлэлт, дурсгалт байшин барилга зэрэг бусад түүхэн болон шинжлэх ухааны өндөр үнэ цэнэ бүхий газрууд гэхчлэн түүхэн газар байршлууд; цэцэрлэг, гүүр, хадан хавцал, уул ба бусад байгалийн үзэсгэлэнт газрууд; ан амьтан, цэцэг ургамал ба шинжлэх ухааны өндөр үнэ цэнэтэй геологийн болон газрын баялгийн тогтоцууд багтана.

Засгийн газар нь тэдгээрийг Түүхэн газрууд, Үзэсгэлэнт газрууд, Байгалийн дурсгалууд хэмээх гурван үндсэн ангилал шалгуураар «чухал ач холбогдолтой» зүйлсээр нэрлэсэн байдаг. Ингээд бүр их өндөр ач холбогдолтойг нь илүү дээд ангилалд оруулсан байдаг. (Онцгой түүхэн газар, онцгой байгалийн үзэсгэлэнт газар, онцгой байгалийн дурсгал гэхчлэн.)

Тухайн газруудын нөхцөл байдалд өөрчлөлт хийх эсвэл тэдгээрийн хадгалалт хамгаалалтад нөлөөлөхүйц үйл ажиллагаа явуулахаар бол Соёлын Хэргийн Комиссараас зөвшөөрөл авна. Харин нэрлэгдсэн газрыг худалдаж авах, хадгалахад санхүүгийн дэмжлэг авах эсвэл газрыг хэрэглэх зөвшөөрлийг орон нутгийн захиргаанаас авна.

Соёлын цогцолбор газрууд (Cultural Landscapes)

Соёл цогцолсон газар нутаг гэдэг нь оршин амьдрагч хүн ардынхаа хамтаар, бүс нутгийнхаа гео соёлын шинж чанар бүхий болон хувьсан хөгжсөн, Япончуудын аж төрөх ёсноос салган ойлгохын аргагүй тийм газрууд юм. Тэдгээр нь цагаан будааны талбай, уулын тосгод, усан зам гэх зэргээс бүрдсэн байх юм. Чухал ач холбогдолтой нэгнийг нь Соёлын цогцолбор чухал газар хэмээн нэрлэсэн байдаг.

2012 оны 2-р сарын 1-ний байдлаар Японд ийм чухал хэмээн нэрлэгдсэн 30 бүс нутаг байдаг бөгөөд мөн үүнтэй холбоотой бүс нутгийн түвшний 7, хотын түвшний 101 соёлын өв дурсгал нэрлэгдсэн байдаг.

Уламжлалт барилгын хотхон (Groups of Traditional Buildings)

Уламжлалт барилгын хотхон гэдэг ангилал нь 1975 онд (уламжлалт барилгын хотхон нь хүрээлэн буй орчны хамтаар үзэсгэлэнг бүрэлдүүлдэг тул хамтаар нь хамгаалах зорилгоор хуульд нэмэлт өөрчлөлт оруулснаар) бий болжээ. Тэдгээр нь хуучин хотхонууд, хэрэм цайз бүхий хотхон, уурхайн хотхон, худалдааны хотхон, фермерийн эсвэл загасчдын тосгон гэх зэрэг байж болно.

Хотууд нь уламжлалт барилгын хотхоны хадгалах тухайлсан чухал ач холбогдлыг тогтоож нэрлэснээр хамгаалалтад авч болно. Гэхдээ илүү өндөр чухал ач холбогдолтойг нь Засгийн газар нэрлэн хамгаалалтад авна. Засгийн газрын Соёлын Хэргийн Агентлаг нь удирдлагаар хангаж зөвлөх ба засвар үйлчилгээ зэрэг бусад ажлуудыг нь санхүүжүүлнэ. Зарим дэмжлэгийг татварын хөнгөлөлт зэргээр олгодог байна.

2012 оны 2-р сарын 1-ний байдлаар Японд улс үндэстний түвшинд нэрлэгдсэн уламжлалт барилгын хотхон 93, бүс нутгийн түвшинд нэрлэгдсэн 1, хотын түвшинд нэрлэгдсэн 89 байжээ.

Газарт дарагдсан соёлын өв:

Энэ нь булш бунхан, агуй, туурь зэрэг газарт дарагдсан соёлын өвүүд юм. Одоогоор Японд 460 000 орчим газарт дарагдсан соёлын өвтэй холбоотой туурь мэдэгдээд байгаа. Тэдгээрийг малталт хийх зарим хязгаарлалтуудыг оролцуулаад хамгаалах арга хэмжээг авч байна.

Соёлын өвийг хадгалах арга техникүүд:

Эдгээр нь өвийн зүйлсийг сэргээн засварлах болон хадгалахад шаардлагатай буй материалуудыг хийх арга техникүүд юм. Эдгээр нь өөрсдөө соёлын өв биш тул Соёлын өвийн хадгалалтын арга техникүүд хэмээх ангилалд ордог. Энэ хэлбэрийн хамгаалалт нь 1975 онд хүлээн зөвшөөрөгдсөн бөгөөд энэ нь аж үйлдвэржилттэй холбоотойгоор өндөр ур чадвартай гар урлалын мастерууд үгүй болж эхэлснээр зайлшгүй хамгаалах шаардлага бий болсон. Хуулиар хамгаалагдсан эдгээр арга техникүүдийг уран зураг болон хуйлдаг уран бичлэгт хүрээ хийх, модон сийлбэрийг сэргээн засварлах, баг, хувцас, хэрэгсэл хийх гэх зэрэг соёлын биет болон биет бус өвүүдэд хэрэглэдэг байна.

Дээр дурдсанчлан соёлын өвийн «нэрлэх систем»-ээс гадна «бүртгэх систем байдаг. Үүнд мөн л соёлын биет өв, биет бус өв, ардын соёлын өв, соёлын дурсгалууд зэрэг ангиллууд бий.

Японд соёлын өвийг хадгалалт хамгаалалтыг сайжруулах зорилгоор Соёлын Өвийн хууль бус экспорт ба импортын хяналтын тухай хуулийг⁹⁴ баталжээ.

Энэ хуулийн зорилт нь хууль бус импорт, экспорт ба соёлын эд хөрөнгийн эзэмшлийг хууль бусаар бусдад шилжүүлэх явдлыг хориглох ба урьдчилан сэргийлэх тухай конвенцыг (үүнээс хойш конвенц гэнэ) бүрэн ханган биелүүлэх үүднээс хулгайлагдсан соёлын эд хөрөнгийг импортлох, экспортлох ба сэргээх зэрэгтэй холбогдуулан зайлшгүй авч хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааг үндэслэхэд оршино.

Хуульд зааснаар Гадаад Хэргийн Яам нь соёлын эд зүйл хулгайлагдсан тухай мэдэгдэл бичиг хүлээн авсан даруйдаа Боловсрол, Соёл, Спорт, Шинжлэх Ухаан, Технологийн Яаманд хойшлуулалгүйгээр мэдэгдэх ба тус яам нь тухайн гадаадын соёлын эд зүйлийг мэдэгдэлд тодорхойлсноор тушаал гаргаж нэрлэх ёстой байдаг байна. Харин тухайн гадаадын соёлын эд зүйлийг нэрлэн тодорхойлохдоо Эдийн засаг, Худалдаа ба Аж Үйлдвэрийн Яамтай зөвлөлдөх ёстой байдаг байна.⁹⁵

Соёлын Хэргийн Агентлагийн Комиссараас зөвшөөрөл авалгүйгээр аман-соёлын чухал биет өвийн зүйлийг экспортолсон хэнийг боловч гурав хүртэлх жилээр хорих буюу таван зуун мянган (500,000) иенээр торгож шийтгэхээр хуульд заасан байна.

Соёлын өвийн үнэлгээ⁹⁶

Соёлын өвийн үнэ цэнэ ба эдийн засгийн үнэлгээний талаар дэлхий нийт 1995 оноос судалгаа хийж эхэлсэн байдаг. Энэ төслийн ажлын анхны үр дүнгээр энэ салбарын гол үндсэн хэд хэдэн асуудлуудыг цаашид нарийвчлан нягтлах шаардлагатай буй нь тодорхой болжээ. Эдгээр асуудлуудын дунд соёлын үнэ цэнийг үнэлдэг нийтээр хүлээн зөвшөөрсөн арга зүйгүй байдал ба эдийн засгийн болон соёлын үнэлгээний үр дүнг харьцуулахад тохиолддог бэрхшээлүүд зэрэг орж байна.

Японы Соёлын Өвийг Хамгаалах хуульд соёлын үнэлгээг мэргэжлийн газрууд тогтоохоор заасан байдаг бөгөөд ямарваа соёлын өвийн үнэ цэнийн төрөл зүйлийг тодорхойлохдоо мэргэжилтнүүд, ард иргэд, нийгэм, засгийн газрын зэрэг олон талын хүчин зүйл үнэлгээг үр бүтээлтэй сайн харьцуулдаг дэлхий нийтийн үнэлгээний аргуудыг хэрэглэж иржээ. Тодорхой нэг соёлын өвийн үнэ цэнийг тогтоох аливаа оролдлого нь тэр даруйдаа үзэл ойлголтын болон практикийн бэрхшээлүүдтэй тулгардаг. Соёлын өвийн үнэ цэнийг өөр өөрөөр тогтоож байгаа нь нэгэн ижил чанаруудыг өөр өөр нүдээр харж, өөр өөр түвшинд илэрхийлж буй хэрэг юм. Эдгээр танин мэдэхүйн ба илэрхийллийн ялгаанаас гадна нэгэн тодорхой төрөл зүйлийн үнэ цэнийг өөр өөр оролцогч талууд огт өөр өөрөөр үнэлэх нь бий.

Соёлын өвийн үнэлгээг гаргахад тохиолддог бас нэгэн бэрхшээл бол аливаа үнэ цэнэ, үнэлгээ хэзээ ямагт тодорхой хэмжээгээр хувьсан өөрчлөгдөж байдаг явдал юм. Энэ бүх учир шалтгааны улмаас соёлын өвийн үнэлгээг химич хүн нийлмэл бодисын бүрэлдэхүүн хэсгүүдийг нэг бүрчлэн ялгаж, тодорхойлдогтой адил объектив хэлбэрээр хэмжин гаргах боломжгүй юм.

Гэтэл соёлын өвийн үнэлгээний субъектив ба тохиолдлын талуудаас нь түүнийг цаашид хэрхэн хамгаалж хадгалах төлөвлөгөө болон менежментийг боловсруулахад шаардлагатай байгаа үнэлгээний маш тодорхой хүрээг гаргахад хүндрэлтэй юм. Тиймээс үнэлгээний ойлголтыг наанадаж одоохондоо төрөл зүйл болгон ангилах хэрэгтэй. Эдгээр

⁹⁴<http://www.cprinst.org/Home/cultural-property-laws> - Law Concerning Controls on the Illicit Export and Import of Cultural Property.

⁹⁵Соёлын Өвийн хууль бус экспорт ба импортын хяналтын тухай хуулийн 3-р зүйл.

⁹⁶http://www.getty.edu/conservation/publications_resources/pdf_publications/pdf/assessing.pdf- Assessing the Values of Cultural Heritage.

төрөл зүйлчлэл нь хөдөлшгүй зүйл биш юм. Соёлын өвийг сонирхогч-иргэн, эрдэмтэн, зохиолч, мэргэжилтэн, байгууллага бүрдээ түүнийг хэрхэн тодорхойлох тухайд тус тусын харилцан адилгүй өөр өөр ойлголттой, харилцан адилгүй өөр өөр талаас нь сонирхож байдаг. Тиймээс ч өөр өөр эрдэмтэд, байгууллагууд соёлын өвийн төрөл зүйлийн талаар өөр өөр ангиллыг гаргасан байдаг. Үндсэндээ эдийн засгийн болон соёлын үнэ цэнийг хооронд нь сайтар ялган зааглаж, тэдгээрийг соёлын өвийн үнэлгээний хоёр үндсэн категори хэмээн үздэг байна.

Нийгэм-соёлын үнэ цэнэ

Нийгэм-соёлын үнэ цэнэ бол соёлын өвийг хадгалан хамгаалах уламжлалт үндэс бөгөөд эдгээр үнэ цэнэ нь ямар нэгэн соёлын учир холбогдолтой байдаг. Учир нь бүх соёлын өвийн үнэ цэнэ, үнэлэмжүүд нь олон талтай байдаг. Тухайлбал,

- 5) *Түүхэн үнэ цэнэ*
- 6) *Соёлын / Бэлгэдлийн үнэ цэнэ*
- 7) *Нийгмийн үнэ цэнэ*
- 8) *Шашны үнэ цэнэ*
- 9) *Гоо зүйн үнэ цэнэ гэх мэт.*

Жишээлэхэд, шашны үнэ цэнэтэй хэмээн тодорхойлогдсон зүйлийг (тухайлбал, түүхэн сүм хийд) бас түүхэн үнэ цэнэтэй хэмээн тодорхойлж болно. Учир нь тэр сүмийг хэдэн үеийн хүмүүс шүтсээр ирсэн ба тухайн нутгийн хүн ардын хөгжилд асар их түлхэц өгсөн байж болох юм. Мөн тэр сүм хийдийн барилгын ур хийц, чимэглэл, дотоод засал, тавилга зэргийг үндэс болгон урлаг, уран сайхны үнэ цэнэтэй гэж үзэж болно. Бас нийгмийн үнэ цэнэтэй гэж үзэж болох талтай. Учир нь тэнд шашин номын бус цуглаан болдог байсан байж болно. Тэр нь баяр ёслол тэмдэглэдэг, урлагийн тоглолт болдог байсан гэх мэт. Хэдийгээр эдгээр хэрэглээ нь өөр хоорондоо нягт холбоотой боловч харилцан адилгүй ялгаатай үнэ цэнэ, үнэлэмжүүд юм. Учир нь эдгээр нь аливаа нэг соёлын өвийн үнэ цэнийн тухай ойлголтыг бүрэлдүүлэгч өөр өөр арга замууд бөгөөд тухайн өвийг хамгаалах, хадгалах үйл ажиллагаанд оролцогч өөр өөр талууд, бүлгүүдийн хувьд эдгээр нь тус бүрдээ менежмент ба хадгалан авч явах шийдвэрийг гаргах огт өөр өөр үндэслэлүүд болж байгаа юм.

Эдийн засгийн үнэ цэнэ

Эдийн засгийн үнэлгээ бол нийгмийн зүгээс юмсын харьцангуй үнэ цэнийг танин тогтоож, үнэлж, тодорхойлох хамгийн хүчтэй арга зам юм. Эдийн засгийн үнэ цэнэ нь дээр дурдсан нийгэм-соёлын бүх үнэн цэнэтэй давхцаж байдаг боловч эдийн засгийн шинжилгээний дүнд хэмжигддэг тул бусдаасаа нэлээд ялгаатай байдаг байна.

Эдийн засгийн онолын үүднээс эдийн засгийн үнэ цэнэ гэдэг бол үндсэндээ худалдан авагчийн нүд ба түүний хэрэглээний баттай сонголтын үүднээс үзсэн, гол төлөв мөнгөн дүнгээр илэрхийлэгддэг үнэлгээ юм. Гэхдээ эдийн засгийн үнэ бүхэн зах зээлийн үнээр хэмжигддэггүй.

Соёлын өвийг хадгалахтай холбоотойгоор тогтоогдсон эдийн засгийн үнэ цэнэ, үнэлгээ нь зонхилон нийтийн сайн сайхны төлөө байдаг тул хувь хүн болон зах зээлийн шийдлээр бус харин олон нийтийн шийдвэрээс шалтгаалж байдаг. Тийм учраас энэ нь зах зээлийн үнийн хэмжигдэхүүнд хязгаарлагддаггүй. Тэгэхээр ямар ямар үнэ цэнийг хууль ёсны дагуу мөнгөн дүнгээр илэрхийлж болох (*зах зээл дээр худалдаалж болох хувь хүний тогтоож буй үнэ цэнэ*) ба ямар ямар хүчин зүйлс нь түүнийг хуваарилах шийдвэрийг бүрэлдүүлж байна вэ (*улс нийтийн өмч бөгөөд зах зээлээс гадуур*) гэдгийн хооронд чухал ялгаа бий. Энэ ялгааг тооцон үнэлэх нь одоогийн судалгааны нэгэн чухал зорилт болоод байна.

Тиймээс хувийн бөгөөд зах зээлийн үнэ ханш ба улс нийтийн бөгөөд зах зээлийн бус үнэ ханшийн хоорондох зайг нөхөн тооцох эдийн засгийн үнэлгээний олон арга шаардлагатай болдог байна.

Олон судлаачид зах зээлийн үүднээс хэмжин тооцож болох ба тооцоолж болохгүй эдийн засгийн үнэлгээнүүдийн хооронд сайтар ялган үзэх ёстойг заасан байдаг. Аливаа материаллаг биет соёлын өвийн хэрэглэж болох үнэ цэнэ нь зах зээлийн орчинд арилжаалагдаж, үнэлэгдэж болох эд зүйлс ба үйлчилгээг хэлнэ. Жишээлэхэд, түүхэн газрыг үзэх тасалбарын үнэ, газрын үнэ, тэнд ажиллаж буй ажилтан, албан хаагчдын цалин хөлс зэргийг дурдаж болно. Учир нь эдгээр нь зах зээлд арилжаалагдаж байдаг тул үнэ цэнийг нь мөнгөн дүнгээр хялбархан илэрхийлж болох ба олон зүйл шинжилгээний аргаар тооцоолж болдог юм.

- а) *Хэрэглээний бус үнэ цэнэ (Зах зээлийн бус үнэ цэнэ)*: Хэрэглээний бус эдийн засгийн үнэ цэнэ, үнэлгээ гэдэг нь зах зээлд арилжаалагддаггүй, түүгээр хязгаарлагддаггүй, тиймээс мөнгөн дүнгээр илэрхийлэхэд бэрхшээлтэй тийм үнэлгээ юм. Хэрэглээний бус үнэ цэнүүд нь дээр тодорхойлсон нийгэм-соёлын үнэ цэнүүдийг үзэж үнэлэх нэгэн арга юм. Хэрэглээний бус үнэлэмжүүдийг соёлын өвийн чухам ямар ямар чанарууд нь эдийн засгийн шийдвэрийн уг үндэслэл болохыг ялгахын тулд өөр хоорондоо нягт холбоотой дараах хоёр категориудад хуваан үзнэ:
- б) Оршихуйн үнэ цэнэ: Бодгаль хүмүүс ямарваа соёлын өвийг хэдийгээр өөрсдөө түүний үйлчилгээг шууд хэрэглэж, мэдрэхгүй ч ердөө нэг оршин байгаагийн нь хувьд үнэ цэнэ өгч байдаг.
- в) Сонголтын үнэ цэнэ: Соёлын өвийн сонголтын үнэ цэнэ гэдэг бол хэн нэгэн соёлын өвийн үйлчилгээг хожим нэгэн цагт хэрэглэх үүднээс боломжийг (сонголтыг) хадгалан нөөцлөх хүсэл юм.
- д) Өвийн үнэ цэнэ: Энэ бол соёлын өвийг хойч үедээ уламжлуулах хүсэл сонирхлоос урган гардаг.

Эдийн засгийн үр нөлөөний судалгаанд маш энгийн арга хэрэглэдэг бөгөөд голчлон соёлын өвийн төсөлд хийсэн хөрөнгө оруулалтаас мэдэгдэхүйц эдийн засгийн орлого ашиг олно гэдэг маш тодорхой саналыг дэвшүүлж байдаг юм. Өвийг хадгалахаас шууд олох эдийн засгийн хөрөнгө оруулалт ба ажлын байрны ашиг орлогыг хэмжин тооцоолж, улмаар түүний эдийн засгийн үр ашгийг тодорхойлох явдал юм. Үүгээрээ соёлын өвийн үнэ цэнийг өсгөж байна. Үр нөлөөний судалгаа нь соёлын өвийн хөрөнгө оруулалтын зарим зүйл хэрэглээний үнэ цэнэ ба гадаад нөхцөл байдлыг танин тогтооход ач холбогдолтой боловч энэ нь давхарлан тооцоолдог учраас, мөн өвийн хөрөнгө оруулалтын боломжийн өртгийг тооцоолж чаддаггүй учраас ямагт эргэлзээ төрүүлж байдаг байна.

Тиймээс эдийн засгийн үнэ цэнийг тогтоохдоо дараах аргуудыг ашигладаг байна. Үүнд:

- *Гедонист үнэ тогтоох аргууд* нь соёлын өвийн үнэ цэнийг гагцхүү холбогдох зах зээлийн арилжаатай дүйцүүлэн хэмжиж гаргана. Ингэхдээ санхүүгийн үнэлгээний өсөлтийг хэмжин гаргадаг. Жишээлбэл, өвийн тодорхой эх сурвалжийг үл хөдлөх хөрөнгийн дүйцүүлж болох хэсэгтэй жишин бодож болдог.
- *Аяллын өртөг тооцон бодох аргууд* нь соёлын өвийн газрын эсвэл эд зүйлийн хэрэглээтэй холбоотой аяллын зардлыг тооцоолох үүднээс түүний үнэ цэнийг тогтоодог. Энэ нь зөвхөн хэн нэгэн хүн аялахаар шийдсэн нөхцөлд урвуулан бодож тооцдог үнэлгээ тул тухайн өвийн бүхэл үнэ цэнийн тооцоо биш юм.
- *Тохиолдлын үнэлгээний аргууд* нь хэн нэгэн хувь хүний зүгээс тухайн нэг соёлын өвийг (төлөхөд бэлэн байгаагаа илэрхийлсэн) бүхэлд нь үнэлсэн үнэлгээ юм. Энэ бол төсөөлөн таамагласан зах зээлийн нөхцөлд тухайн хувь хүн түүнийг хэрхэн үнэлж шийдвэрлэх вэ гэдэг тухайд мэдээлэл цуглуулах арга болно. Энэ аргыг соёлын өвийн төслийн ажлуудад өргөн хэрэглэдэг. Учир нь энэ арга чанарын

үнэлгээг тоон хэмжигдэхүүний үнэлгээнд шилжүүлэн үзэхэд илүү сайн арга байдаг байна. Гэхдээ энэ аргаар боловсруулсан мэдлэг мэдээлэл нь гагцхүү хөдөлшгүй нөхцөлд тооцдог цөөн тохиолдлуудаар хязгаарлагдаж байдаг байна.

- *Сонгоолтын загварчлал* бол соёлын өвийн судалгаанд оролцож буй талуудын илэрхийлэн гаргасан өвөрмөц тал онцлог бүрийг орхигдуулдаггүй тул их сонирхолтой арга байдаг. Тийм учраас, ямарваа соёлын өвийн газрын өөр өөр шинж чанаруудтай холбоотой үнэлгээнүүдийг тооцоход энэ аргыг хэрэглэдэг. Хэдийгээр үүнд хандах хүмүүсийн хандлага сайн байдаг боловч энэ нь оюун санааны, шашны гэх зэрэг биет бус үнэ цэнийг төдий л сайн гаргаж чаддаггүй.

Японд соёлын бүх өв дурсгал улсын хамгаалалтад байдаг бөгөөд хувь хүний өмчид байдаг соёлын өвийг ч мөн хадгалан хамгаалах үүрэгтэй байдаг. Учир нь Япон улсын соёлын өв дурсгал нь Япон улсын өмч гэж үздэг юм. Тиймээс тухайн соёлын өвийн үнэ цэнийг тогтоохдоо түүний нийгэм, эдийн засгийн соёлын ач холбогдлыг тодорхойлох нь чухал байдаг байна.

4. БҮГД НАЙРАМДАХ ЛИТВА УЛС

Бүгд Найрамдах Литва улсын Үндсэн хуульд “Төр соёл болон шинжлэх ухааныг дэмжих ба Литва улсын түүх, соёлын хөшөө, дурсгал болон урлагийн бусад дурсгал, өв хөрөнгийг хамгаалах үүрэг хүлээнэ” гэж заасан байна. Литва улсын соёлын өвийг хамгаалах зорилго нь хадгалж хамгаалах болон ирээдүй хойч үедээ өвлүүлэх явдал болно.

Бүгд Найрамдах Литва Улсын хууль, эрх зүйн зохицуулалтаар соёлын өвийг хөдлөх болон үл хөдлөх гэж ангилсан байна. Соёлын сайд нь үл хөдлөх, хөдлөх дурсгалт эд зүйлсийн үнэлгээний шалгуурыг тогтоосон журмыг батална. Соёлын өвийн үнэлгээний ажлыг зохион байгуулах, гүйцэтгэх байгууллага нь соёлын өвийн хэлбэрээсээ хамаараад Соёлын яамны дэргэдэх Үнэлгээний Зөвлөл, Соёлын яамны харьяа Соёлын өвийг хамгаалах асуудал хариуцсан газар хариуцдаг байна.

Соёлын үл хөдлөх дурсгалын хувьд Бүгд Найрамдах Литва Улсын үл хөдлөх дурсгалыг Бүгд Найрамдах Литва Улсын түүх, соёлын үл хөдлөх дурсгалын тухай хууль 1994-иар зохицуулна. Соёлын үл хөдлөх дурсгалыг хамгаалах тухай хуульд зааснаар соёлын үл хөдлөх дурсгалын үнэлгээ тогтоох байгууллага /Соёлын яамны дэргэдэх Үнэлгээний зөвлөл/ байгуулна гэж заасан байна. Тухайн үнэлгээний шалгуур, соёлын үл хөдлөх дурсгалыг сонгох, шалгаруулах, шаардлагатай мэдээлэл болон судалгааны хэмжээ, үнэлгээний тогтоол, журам зэргийг Соёлын яам нь баталдаг байна.

Хадгалалт, хамгаалалт нь хангалттай бус, шаардлага хангахгүй байгаа хувийн өмчлөлд буй соёлын өвийг Иргэний хуульд заасан журмын дагуу төрийн мэдэлд шилжүүлж болдог байна. Зарим онцгой дараах тохиолдолд:

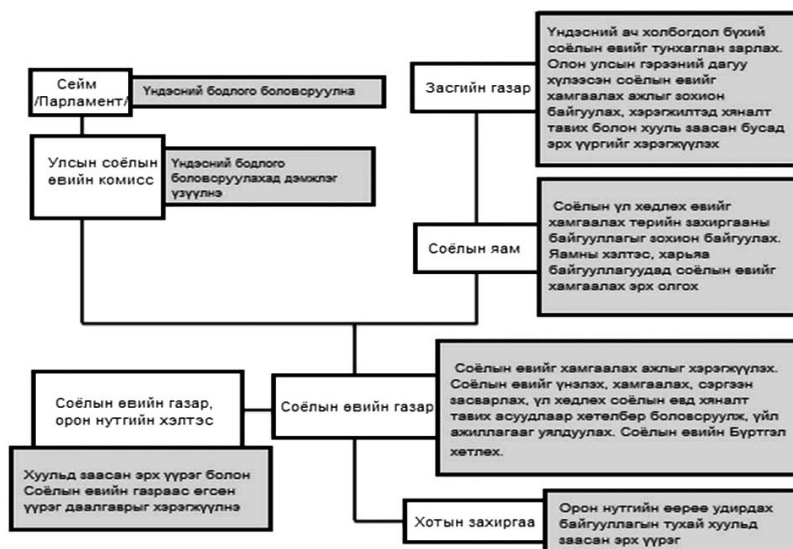
- соёлын өвийн объект нь одоо байгаа эсхүл байгуулагдах гэж байгаа улсын дархан цаазтай газар,
- музейн нутаг дэвсгэрт байрласан,
- улсын музей эсхүл салбар нь соёлын өвийн үзүүлэн бэлтгэж байгаа,
- дурсгалт хөшөө нь түүх, археологи болон улс орны хэмжээнд ач холбогдол бүхий соёлын өвийн жагсаалтад орсныг нь олон нийтэд нээлттэй болгох зэрэгт тодорхой нөхөн олговор олгон олон нийтийн хэрэгцээнд шилжүүлж болохоор заасан байна.

Соёлын өв (үл хөдлөх дурсгалын хувьд)-ийг төрийн мэдэлд шилжүүлэх тухай асуудлыг Иргэний хууль, Газрын тухай хууль болон бусад хуульд журамласан байна.

Соёлын өвийн эзэмшигч нь **Хөрөнгө болон бизнесийн үнэлгээний зарчмын тухай хуульд** заасан зах зээлийн үнэ ханштай тэнцэхүйц нөхөн төлбөр авах эсхүл хэлэлцэн тохиролцогч талуудын зөвшилцсөний дагуу өөр эд зүйл оронд нь шилжүүлэн авах боломжтой байна.

Литва Улсын үл хөдлөх соёлын өвийн талаарх төрийн байгууллагуудын зохион байгуулалт болон тэдгээрийн голлох чиг үүргийг харуулбал:

Бүдүүвч 2. Литва Улсын үл хөдлөх соёлын өвийн талаарх төрийн байгууллагуудын зохион байгуулалт, чиг үүрэг

Соёлын хөдлөх өвийн хувьд Соёлын хөдлөх дурсгалын тухай хууль (1996)-иар Литва улсын Соёлын хөдлөх өвийг хамгаалах тухай асуудал, Соёлын яам, түүний харьяа Соёлын өвийг хамгаалах асуудал хариуцсан газар, хотын захиргаа зэрэг холбогдох байгууллагуудын үйл ажиллагаа, чиг үүргийг тогтоож өгсөн байна.

Соёлын өвийн талаарх төрийн байгууллагуудын бүрэн эрхийг тогтоохдоо Соёлын яам нь Хөдлөх дурсгалт соёлын өвийн жагсаалтад оруулах хөдлөх дурсгалт зүйлсийн үнэлгээний шалгуурыг тогтоох, хөдлөх соёлын дурсгалт эд зүйлсийг хамгаалахтай холбоотой тогтоол болон сертификатыг батлах болон холбогдох материал бүрдүүлэх, бөглөх журмыг батлах юм. Мөн Хөдлөх соёлын дурсгалт эд зүйлсийн үнэлгээний комиссын журмыг батална гэж заасан байна.

Соёлын сайд нь Соёлын хөдлөх дурсгалын үнэлгээний комиссын дүгнэлт, Үндэсний соёлын өвийн комиссын баталсны үндсэн дээр Соёлын яамнаас тогтоосон Соёлын хөдлөх дурсгалын жагсаалтад оруулах, хасах асуудлаар шийдвэр гаргах бүрэн эрхтэй байна.

Соёлын яамны харьяа Соёлын өвийг хамгаалах асуудал хариуцсан газар нь хөдлөх соёлын дурсгалт эд зүйлс, Литва улсад алдагдсан эсхүл хулгайлагдсан эртний эдлэлийн үнэлгээг зохион байгуулах, эртний эдлэлийн соёлын үнэ цэнийг тогтоох, Литва болон бусад улсаас хулгайлагдсан, хууль бусаар гаргагдсан соёлын хөдлөх дурсгалт эд зүйлсийг үнэлэх үүрэгтэй байна.

Соёлын хөдлөх дурсгалын тухай хуульд соёлын объектын өмчлөл солигдох асуудлаар Хөдлөх дурсгалт соёлын өвийн жагсаалтад бүртгэгдсэн дурсгалын эзэмшигч нь уг дурсгалыг бусдад худалдах, шилжүүлэх тохиолдолд өмнөх эзэмшигч нь Соёлын өвийг хамгаалах асуудал хариуцсан газарт 15 хоногийн дотор эзэмшигч солигдож байгаа талаар мэдэгдэл хүргүүлнэ. Шилжүүлэх явцад өмнөх эзэмшигч нь шинэ эзэмшигчид хөдлөх дурсгалын сертификатыг шилжүүлэх ба хөдлөх дурсгалт зүйлийн нөхцөл, байдлыг тогтох үнэлгээ хийнэ.

Эртний эдлэлийг худалдах нөхцөлд Соёлын өвийг хамгаалах асуудал хариуцсан газар нь уг үйл ажиллагаа нь хууль ёсны хүрээнд явагдаж байгаа эсэх, тухайн эд зүйл нь Литва Улсын соёлын өвийн ач холбогдолтой эсэх асуудлаар эргэлзээ үүссэн тохиолдолд худалдааг 15 хоногийн хугацаанд түр зогсоох эрх эдлэх ба дээрх хугацаанд Соёлын хөдлөх дурсгалын үнэлгээний комисс нь тус эртний эдлэл нь улсын соёлын өвийн ач холбогдолтой гэж тогтоосон тохиолдолд эзэмшигчийг зөвшөөрсний үндсэн дээр улс худалдаж авах эсхүл Хөдлөх дурсгалт соёлын өвийн жагсаалтад оруулдаг байна.

* * *

АШИГЛАСАН МАТЕРИАЛ

Австрали улс:

- <http://arts.gov.au/movable/account->
- <http://arts.gov.au/movable/account/funding>

Швейцар улс:

- http://www.culturalpolicies.net/down/switzerland_012012.pdf
- Federal Law of 6 October 1966 on the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict
- [/http://www.bevoelkerungsschutz.admin.ch/internet/bs/en/home/themen/kgs/rechtsg_rundlagen.html](http://www.bevoelkerungsschutz.admin.ch/internet/bs/en/home/themen/kgs/rechtsg_rundlagen.html)

Япон улс:

- http://en.wikipedia.org/wiki/Cultural_Properties_of_Japan- Cultural Properties
- http://www.irci.jp/Publication_and_Documentation/reports/seminar_06082012.html-The Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage in Japan
- <http://www.cprinst.org/Home/cultural-property-laws-> Law Concerning Controls on the Illicit Export and Import of Cultural Property
- www.tobunken.go.jp/~kokusen/ENGLISH/DATA/Htmlfg/.../japan01.ht- Law for the Protection of Cultural Property (Law No. 214, May 30, 1950)
- http://www.getty.edu/conservation/publications_resources/pdf_publications/pdf/assessing.pdf- Assessing the Values of Cultural Heritage
- <http://digital.law.washington.edu/dspacelaw/bitstream/handle/1773.1/728/12PacRimLPolyJ315.pdf?Sequence=1>- the cultural property laws of japan: Social, political, and legal influences

Литва улс:

- http://www.heritage.lt/t_aktai/istatymai/nkpai_engl.htm
- <http://www.eui.eu/Projects/InternationalArtHeritageLaw/Lithuania.aspx>